

1. YÜKNEK'TE SEMERKANT DÜŞLERİ

Semerkant... 12. yüzyıl ortaları... Türklerin İslamiyet'i kabul edişinin üzerinden birkaç yüzyıl geçmiş. Türkler; sahip oldukları kadim¹ kültürü, İslam dininin ilkeleriyle birleştirerek asırlar boyunca dünyaya ışık tutacak Türk İslam medeniyetinin yükselmesi için ne gerekiyorsa yapıyorlar. Bilim, sanat, edebiyat, mimari, matematik, gök bilimi... Bütün bu alanlarda öncü şahsiyetler yetiştirerek dünyayı bilimin aydınlığına kavuşturuyorlar.

Buhara, Balasagun, Kaşgar ve Semerkant şehirleri ilime, sanata önem veren yöneticiler sayesinde dünyada önemli birer ilim merkezi hâline gelmişti. Bir ülkenin sadece kılıçla değil kelemle fetih edilebileceğini iyi bilen yöneticiler, işinin ehli bilim adamlarını şehirlerine davet ederek onların kurdukları eğitim merkezlerinde talebeler yetiştirmelerini sağlıyorlardı. En maharetli² mimarları, en titiz nakkaşları şehirlerine davet ediyor, onların yüzyıllar boyu ayakta kalacak mimari eserler yapmalarını sağlıyorlardı. Matematikçilere, astronomlara, şairlere; araştırmalarını yapmak, eserlerini yazmak için gereken bütün imkânları sunarak yönettikleri toprakların dünyanın merkezi hâline gelmesini sağlıyor, yüksek medeniyetlerinin gelişeceği ortamlar hazırlıyorlardı.

Semerkant da yüzyıllar boyunca dünyada ilimin bayraktarlığını yapan bir şehir olmuştu. O dönemlerde insanların ticaret yapmak için kullandığı en önemli yol olan İpek Yolu üzerinde bulunduğundan çok fazla insanın yaşadığı büyük bir kentti Semerkant.

Büyük pazarlar, çarşılar içinde aynı zamanda eşsiz mimari eserlerin yükseldiği, verimli topraklar sayesinde insanların bolluk içinde yaşadığı bir şehir... Bölgeden geçen Zerefşan ırmağının sularının arazileri sulaması için kurulan arklar şehre âdeta can veriyordu. Dünyaca ünlü bilim adamlarının güven ve refah³ içinde ilimle uğraştığı büyük medreselerin, bilim araştırma merkezlerinin kurulduğu aydın bir şehir Semerkant.

Ve Yüknek... Semerkant'a çok yakın bir yerde, minik tepeler arasında kurulmuş, insanların kendi hâlinde yaşadığı bir köy. Küçük tek katlı evler, evlerin kısa duvarlarla örülü olduğu bahçeleri, bahçelerde oyun oynayan çekik gözlü, tombul yüzlü çocuklar...

Bu bahçelerde oyun oynayan çocukların hemen hepsinin ortak bir hayali vardı: Bir gün Semerkant'taki medreselerden birine talebe olarak kabul edilmek. Köylerindeki küçük mektebin hocası Salih Hoca onlara Semerkant'taki medreselerden birine kabul

¹ Kadim:

² Maharet: İş görmeye beceri, ustalık.

³ Refah: Bolluk, rahatlık ve varlık içinde iyi yaşama.

edilebileceklerini, böylelikle ilerde büyük bir ilim adamı olma yolunda ilerleyebileceklerini anlatırdı.

Salih Hoca demişken onun nasıl bir hoca olduğundan bahsetmeden geçmek olmaz. Salih Efendi Yüknek Köyü'ndeki minik öğrencilere bütün içtenliğiyle hocalık yapan onları seven ve hata yaptıklarında onları azarlamayan, işin doğrusunu tane tane sabırla anlatan bir hocaydı.

Sabahları heybelerini boyunlarına asmış ağır aksak mektebe doğru yürüyen talebelerini bahçenin dış kapısında karşılar, mütebessim⁴ bir ifadeyle içeriye buyur ederdi. Hocalarının sıcak gülümsemesini gören çocuklar derslerine daha bir iştahla çalışır, ona mahcup olmamak için ödevlerini eksiksiz yapmaya gayret gösterirlerdi.

Bir gün Salih Efendi'ye bir arkadaşı sordu:

– Talebelerini çok sevmeni anlıyorum da bu yaşında bacak kadar çocuklara bunca hürmet etmenin sebebini anlamıyorum. Çocuklara sanki büyük adamlarmış gibi davranman nedendir?

– Dostum bu bacak kadar dediğin çocuklar yarın büyüyecekler, çok çalışıp ilim irfan öğrenecekler, belki bir âlim, bir devlet adamı yahut bir müderris⁵ olacaklar. Ben bu yavrulara bakarken, onlarla konuşurken işte gelecekteki o günleri görüyorum o yüzden onlara birer çocukmuş gibi değil insanlara faydalı işler yapacak yetişkinler gibi davranıyorum, diye cevap verdi Salih Hoca.

Semerkant bir kandil gibi çevresini aydınlatıp insanlığın bilim tarihine altın sayfalar ekliyorken Yüknek'teki insanlar, kendi hâllerinde küçük köylerinde geçinip gidiyordu.

Çocuklar mektepten arta kalan zamanlarında sokakta, evlerin bahçelerinde oyun oynarken aralarındaki muhabbet döner dolaşır Semerkant'a varırdı. Çocuklar için ileride Semerkant'a gitmekle ilgili hayallerini konuşmak, oynadıkları oyunlar kadar eğlenceliydi.

(Semerkant'ın ve Yüknek'in görüldüğü bir harita konabilir)

2. BU İŞTE BİR HİLE VAR

Güzel bir bahar günü mektep çıkışı çocuklar ikindi serinliğinde ıhlamur ve yasemin kokuları arasında bahçeye kazdıkları küçük **yuvaların** başında toplanmış ellerindeki küçük taşlarla pürtelaş bir oyun oynuyorlardı.

– Yuttum işte senin taşlarını da! Ben kazandım, yine ben!

– Ya of, Muharrem herkesi nasıl yenebiliyorsun böyle? Kesin bir sırrın var söylesene.

⁴ Mütebessim: Gülümseyen, güleç.

⁵ Müderris: Ders veren profesör.

– Yok ya, ne diye söyleyecekmişim? Ne güzel, mangala⁶ oyununda köydeki bütün çocukları yeniyorum işte!

Cemal:

– Bu doğru değil, bütün çocukları yenemedin, dedi.

Muharrem:

– Kimi yenememişim bakalım, söyle de bilelim.

– Ahmet... Ahmet'i hiç yenemedin ki.

– Ahmet mi, dedi şaşkınlıkla... İyi de onun gözleri görmüyor, nasıl oynayacak? Hadi oynadı diyelim beni nasıl yenecek, deyip gülmeye başladı.

Cemal:

– Bu kadar emin olma bence, dedi.

Cemal, Ahmet'in çok iyi mangala oynadığını biliyordu fakat arkadaşı bunu sakladığı için kimseye söylemiyordu. Nedense Ahmet mangala oynadığını arkadaşlarından gizlemeyi tercih etmişti. Belki utanıyordu belki de herkesin önünde oynamak onu endişelendiriyordu. Sonuçta herkes Cemal kadar anlayışlı değildi. Biri çıkıp onunla dalga geçerse ne diyecekti? Mesela Muharrem... O kaybetmeye tahammül edemezdi. Herkesi yenmek için ne gerekiyorsa yapardı. Kalp kırmaktan da çekinmezdi. Mangalada köy birincisi olmakla övünüp dururdu. Bugün de öyle olmuştu olmasına ama Cemal dayanamayıp ağzındaki baklayı çıkarıvermişti işte.

– Ahmet senden daha iyi mangala oynuyor.

Muharrem bu cümleyi önce ciddiye almadı, sağına soluna baktı; arkadaşları iyice yaklaşmış merakla Cemal'i dinliyorlardı.

Selim:

– Nasıl yani? Gözleri görmeden nasıl oynayabiliyor?

– Onun kulakları bizimkinden çok iyi duyuyor, taşların sesinden hangi kuyuda kaç tane olduğunu anlıyor. Dokunarak sayıyor. Biz hep oynuyoruz onunla fakat onu hiç yenemedim, dedi gülümseyerek.

– Hadi o zaman oynasın da görelim.

– Pekiyi gidip Ahmet'e Muharrem'le oynamasını söyleyeceğim.

Ahmet, bütün bu konuşulanlardan habersiz, elindeki değneğe tutunmuş ıhlamur, yasemin kokularını içine çekiyor ve kuşların ötüşlerini dinliyordu. Gözleri doğuştan görmeyen Ahmet'in kokular ve seslerle arası çok iyiydi. Mesela pişen bir yemeğin kokusunu metrelerce

⁶ **Mangala:** Mangala oyunu yüzyıllardır oynanan Orta Asya Türk toplulukları Zeka ve Strateji Oyunudur. Mangala iki kişi ile oynanır. Oyun tahtası üzerinde karşılıklı 6'şar adet olmak üzere 12 küçük kuyu ve her oyuncunun taşlarını toplayacağı birer büyük hazine bulunmaktadır. Mangala Oyunu 48 taş ile oynanır.

öteden alıp ne olduğunu tahmin edebilirdi. Gökyüzünü dinler, kanat seslerinden kuşların nereden geldiğini, ne yöne gideceğini bilirdi. Yanına yaklaşan arkadaşının nefes alıp verişinden kim olduğunu tahmin eder, sesinin tonundan mutlu mu, üzgün mü, endişeli mi, huzurlu mu olduğunu kestirirdi. Onun en yakın arkadaşı Cemal bu özelliklerinden dolayı Ahmet'e hayret ederdi. "Benim gözlerim görüyor olmasına rağmen senin bu gördüklerini göremiyorum. Hangimiz âmâ⁷ acaba" diye sorardı.

Ahmet sırtını bir ağaca dayamış oturuyordu. Kendisine doğru yaklaşan ayak seslerini işitti. Değneğine biraz daha sıkı tutundu.

Cemal ona doğru yaklaşıırken:

– Ahmet kızma ama ben bir şey yaptım, dedi.

– Hayırdır, ne yaptın Cemal?

– Herkese senin çok iyi mangala oynadığını, dahası Muharrem'i bile yenebileceğini söyledim. Şimdi seni bekliyorlar, dedi.

– Neden böyle bir şey yaptın ki, dedi Ahmet şaşkınlıkla.

– Ne yapayım herkesin içinde böbürlenip durmasına sinir oldum. Sırrını paylaştım, lütfen affet...

– Tamam tamam anladım, üzülme. Ama ben onu yenebilir miyim hakikaten bilmiyorum.

– Ahmet inan sen ondan daha iyi oynuyorsun, bak ikinize de defalarca yenilen biri olarak söylüyorum, sen onu kesinlikle yenersin.

– Cemal...

– Lamı cimi yok, geliyorsun. Senin Muharrem'i yenip yenemeyeceğini merakla bekliyor arkadaşlar. Hadi gel de birlikte gidip şu Muharrem'i bir güzel yenelim.

İtiraz beklemeden Ahmet'in koluna girip oyun alanına doğru götürdü. Ahmet biraz heyecanlandı fakat asıl çekindiği şey Muharrem'i utandırmaktı. Çünkü Muharrem'i iyi tanıyordu. Kaybetmek -hele gözleri görmeyen birine yenilmek- onun canını fena hâlde sıkacaktı.

Oyun alanına geldiklerinde Muharrem alaycı bir gülümsemeyle Ahmet'e seslendi:

– Çok iyi mangala oynuyormuşsun da haberimiz yokmuş Ahmet. Aşk olsun biz de burada dışımıza göre bir rakip bulamıyoruz diye üzülüyoruz, dedi.

Ahmet:

– Oynuyorum da öyle abartılacak gibi değil.

– Hadi nazlanma da başlayalım, görelim maharetini⁸, dedi.

⁷ Âmâ: Görme engelli.

⁸Maharet: İş görmede beceri, ustalık.

Karşılıklı 12 kuyuya taşlar yerleştirildikten sonra oyun başladı. Ahmet görmeyen gözlerine rağmen ne yapıp ediyor kendi hazinesine birer ikişer taşları topluyordu. Muharrem herkesle oynarken yaptığı bir iki taktiği Ahmet’e de yapmaya kalkıştı ama nafile, bir türlü ondan fazla taş yutamıyordu. Oyun oldukça çekişmeli geçiyordu. Ahmet elleriyle taşlarını yokluyor, rakibinin attığı taşların sesinden hangi kuyuda kaç taş olduğunu zihninde oluşturduğu haritaya âdeta kodluyor, beynini mükemmel bir hesap makinesi gibi kullanarak asla hata yapmıyordu.

Ahmet tam olarak oyuna ve taşlara odaklanabiliyordu. Oysa Muharrem’in zihni karmakarışıklı. Bir yandan Ahmet’e bakıyor, bir yandan oyunu izleyen arkadaşlarına takılıyordu gözleri. Ahmet’e nasıl da hayranlıkla bakıyorlardı. Bir kör çocuğa yenilirse ne olurdu? Rezillikten başka bir şey olmazdı. Nasıl oluyor da görmeden bütün kuyulara bu kadar hâkim oluyordu? Yoksa işin içine bir hile mi katmışlardı? Yok yok bu olamazdı. Bütün kuyuları kazan, taşları yerleştiren, oyuna ilk başlayan kendisiydi. Hile olması mümkün değildi. Öyleyse neydi bu çocuğun sırrı?

– Hadi Muharrem, oynasana sıra sende.

Düşüncelerden sıyrılıp da kendisini bir türlü oyuna veremiyordu ki sıranın kendisine geldiğini bile fark etmemişti. Zaten Ahmet’in hazinesinde onunkinden çok daha fazla taş vardı. Bu gidişle yenilecekti. Bunu kabul etmesi mümkün değildi!

– Oynamıyorum ben, bu işte bir hile var! Ahmet gözleri görmeden bütün bu taşlarla nasıl oluyor da hiç hata yapmadan oynuyor, inanmıyorum ben buna!

Çocuklardan biri atıldı:

– Mızıkçılık yapma, basbayağı oynuyor işte... Hile mile yok.

– Sen nerden bileceksin?

Diğer çocuklar da arkadaşlarına destek çıktı:

– Hadi Muharrem, çok konuşma da oynamaya devam et, yoksa yenilmekten mi korkuyorsun?

Muharrem’in canı fena hâlde sıkılmıştı. Nasıl itiraf edebilirdi ki? Bal gibi korkuyordu işte. Kör bir çocuğa yenilmekten korkuyordu. Sonraki taşlarını eli titreyerek oynadı.

Ahmet, baş gözü görmüyor olsa da gönül gözü açık bir çocuktu. Muharrem’in bu hâline üzüldü. Onu zor durumda bırakmak istemiyordu. Fakat yenilip alay konusu da olmak istemiyordu. Yenmesine bir iki hamle kalmıştı. Bunu fark eden Muharrem iyiden iyiye gerilmişti. Düşündü ki oyunu kazanırsa Muharrem’i kaybedecekti. Kendisi de oyunu kaybetmek istemiyordu. O anda aklına bir şey geldi. En iyisi, istemeden girdiği bu oyunu bir bahaneyle bitirmekti.

Birden yerinden fırladı, ayağa kalktı.

– Eyvah! Hocamızın verdiği ezber ödevini mektepte unuttum, şimdi aklıma geldi. Gidip almam lazım yoksa akşam annemle çalışamayız.

Çocukların hevesleri kursaklarında kalmıştı.

– Yapma yaaaa, dediler. Tam da oyunun sonlarına yaklaşmışken olacak iş mi bu?

– Hadi Cemal, çabuk ol da gidip kitabımı alalım, dedi. Cemal’in itiraz etmesine fırsat vermeden onu çekti.

Bir kişi hariç herkes oyunun yarım kaldığına üzülmüştü. Muharrem’in üzerinden büyük bir yük kalkmıştı. Ahmet’in arkasından uzun uzun baktı. Evet bu işin içinde bir iş olduğu kesindi. Tam kendisini yenecekken oyunu bilerek yarım bıraktığını anlamıştı. Çünkü Muharrem, Ahmet’in mektepte unuttuğunu söylediği ezber kitabının yanında olduğunu görmüştü.

Ahmet oyunu kazanacakken neden devam etmemişti?

(Toprak bir alana kurulan Mangala oyununu oynayan çocuklar resmedilebilir.)

3. RÜZGÂRLA GELEN

Ahmet, Cemal ile mektebe doğru hızlı hızlı yürürken aniden durdu.

– Cemal burada ayrılalım, ben eve gideceğim, dedi.

– Neden hani ezber kitabını almayı unutmuştun, onun için mektebe gidecektik.

– Unutmamışım, yanımdaymış.

– Bilerek yaptın değil mi?

Ahmet cevap vermedi.

– Muharrem’i ne güzel yenecektin, tam oyunu kazanacakken bırakıp kalktın. İyi de neden?

– Cemal, eğer Muharrem’i o şekilde yenseydim müsabakayı kazanır fakat Muharrem’i kaybederdim.

– Nasıl?

– Altı üstü bir oyun ama Muharrem bunu çok büyütüyor ve yenilmeyi aklından bile geçirmiyordu. Bana yenilseydi içindeki hırsı körüklemiş olacaktım. Muharrem onu yenebileceğimi anladı ve bundan çok kaygılandı. Oysa benim öyle bir derdim yoktu. O yüzden oyunu bitirmek en doğrusu diye düşündüm.

– Seni anlayamıyorum Ahmet, nasıl oluyor da bu kadar olgun davranabiliyorsun?

İnsanları bu kadar iyi nasıl tanıyor, anlıyorsun?

– Hissediyorum.

– Bizden iyi görüyorsun her şeyi. Bizim görmediklerimizi görüyorsun.

Ahmet:

– Abartma Cemal, dedi utanarak.

– Abartmıyorum Ahmet, kim senin yerinde olsa bunu bir fırsat bilirdi.

– Hadi evlerimize gidelim, evdekiler meraklanmasın.

Ahmet Cemal’in kolunu bıraktı. Heybesini düzeltti, kendisine yol göstermesi için kullandığı değneğine daha sıkı tutundu.

– Hayırlı günler Cemal, yarın görüşürüz, dedi.

Yolun bundan sonrasını genellikle kendi başına yürürdü. Kuşların seslerini, rüzgârın ağaç yapraklarına söylediği şarkıları; telaşlı, üzgün, yorgun insan seslerinden ayırt etmeye çalışırdı.

Bu yolculukları esnasında insanları düşünürdü. İnsanoğlunun tabiatın aksine nasıl karmakarışık bir varlığa dönüştüğünü, hiç yoktan sebeplerle hem kendisini hem çevresini nasıl huzursuz ettiğini düşünür, üzüldü. Hissediyordu ki dışarıda muazzam güzellikte bir dünya var. Sadece kokularını duyduğu yüzlerce çeşit bitki, çiçek...

“Yağmur yüklü bulutlar neye benziyor acaba, tenimi ıslatan yağmur nasıl görünüyor? Sokaklar, taş, toprak... Annemin gözleri, yumuşacık sıcacık elleri nasıl? Ya saçları... Babamın görünüşü nasıl? Arkadaşlarım, çok sevdiğim Salih Hocam...” diye düşündü.

Görmemesinde en çok üzüldüğü mesele ise bambaşkaydı. Derslerine arkadaşları kadar rahat çalışmıyor, muhakkak birisinden yardım alması gerekiyordu. Kitapları okurken, **yazarken biri** yanında olmalıydı. Bu kişi bazen annesi, bazen babası bazen de arkadaşlarından biri – çoğunlukla da Cemal– olurdu.

Hocası ders anlatırken onun söylediklerini can kulağıyla dinliyor âdeta sözlerini zihnine kazıyordu. Mektepteki diğer talebelere göre daha başarılıydı. Salih Hocası ondaki bu azmi ve gayreti diğer çocuklara örnek gösterirdi.

Ahmet, ilim yolunda daha iyi ilerleyebilmek için gözlerinin görmesini çok isterdi. Mesela arkadaşları Semerkant’taki medreselere talebe olmayı düşlerken onun böyle bir hayalinin olması mümkün değildi. Çünkü her gün Yüknek’ten kalkıp Semerkant’a gidip gelemezdi.

Bütün bunları düşününce evlerinin önüne kadar gelmişti. Bahçe kapsının açıldığını ve annesinin ona doğru yürüdüğünü duydu.

– Oğlum, Ahmet’im, annesinin kuzusu hoş geldin, dedi.

Annesinin sesi ona hep içli bir türkü söylüyormuş gibi gelirdi.

– Yavrum geç kaldın, meraklandım, dedi.

– Hakkını helal et anneciğim, Cemal ile oyalandık biraz mektep çıkışında, dedi.

Annesinin kolunda evin bahçesinden içeri girdi. Hava güzeldi, tatlı bir akşam serinliği bahçede dolaşıyordu. Güzel havalarda yaptığı gibi bahçedeki sedire⁹ oturdu, heybesini çıkarıp yanına bıraktı. Annesinin uzaklaşan ayak seslerini işitti. Bu ayak sesleri biraz sonra bu kez yaklaşacaktı kendisine. Annesi elinde bir yemek tepsisiyle oğlunun yanına oturacak, yemek yerken onu seyredecek, gününün nasıl geçtiğini, mektepte neler öğrendiğini dinleyecekti oğlundan.

Ahmet rüzgâra verdi kulağını... Rüzgâr; biraz toz, biraz ıhlamur kokusu, uğultular ve seslerle yüklüdü.

Tenine, kulağına değen rüzgâra; hiç tanımadığı birinin gözyaşı, birinin kahkahası, bir başkasının umutlu bakışları ilişmişti. Rüzgârla bir oldu, insanlarla bir oldu. Hepsine sarıldı, iki damla gözyaşı döktü.

Sonra hemen sildi gözlerini.

Annesinin ayak sesleri yaklaşmıştı.

4. HOCA DUASI ALANIN SIRTİ YERE GELMEZ

Ertesi gün mektepte Salih Hoca'nın gelmesini bekleyen talebeler kendi aralarında konuşuyorlardı.

– Hoca bugün imtihan yapacağını söylemişti. Ne soracak acaba?

– Ezberlerinize iyi çalışın demişti, herhalde oradan soracak.

– Sen ezberlerini tamamladın mı?

– Son iki sure hâriç hepsi tamam. İnşallah bana oradan sormaz.

– **Bize dün akşam yatıya misafir geldi o yüzden hiç çalışmadım.**

– Bahane uydurma, hoca bu ödevi kaç gün önce verdi?

– Diğer günler de başka sebeplerden çalışmadım, dedi Lütfü gülümseyerek.

Sınıftaki çocuklar Salih Hoca'nın gelmesiyle sustular. Salih Hoca talebelerini selamlayıp rahlesinin¹⁰ başına geçti. Kısa bir hâl hatır sorduktan sonra,

– Çocuklar bildiğiniz gibi sizi bugün imtihan edeceğim, öğrettiğim bazı konulardan size sorular soracağım, ezberlerinizi dinleyeceğim. Bakalım kim dersine ne kadar çalışmış?

⁹ Sedir: Arkalıksız, üstü minderli ve yastıklı olabilen, oturmaya veya yatmaya yarayan ev eşyası, divan.

¹⁰ Rahle: Üzerinde kitap okunan, yazı yazılan, bazıları açılıp kapanabilen alçak, küçük masa.

Aslında Salih Hoca'nın talebelerinin çoğu çalışkan, gayretli çocuklardı fakat imtihan denince herkeste bir telaş, bir korku oluyordu işte. Ya hocamıza mahcup olursak ya bildiklerimizi unutursak diye düşünmekten kendilerini alıkoyamıyordu çocuklar.

Bir süre sonra hoca sorularını sormaya başladı. Çocukları bir bir kaldırıyor öğrettiği derslerden bazı bölümler soruyor, sonra da ezberlemeleri gereken ayet ve hadisleri dinliyordu. Önündeki kâğıtlara da bir şeyler yazıyordu. Bir talebe üç soru bilemeyinceye kadar soru cevap faslı devam ediyordu. Bu sebeple bazı çocukların imtihanı üç dakika bazılarının ki beş, bazılarının ki on dakika kadar sürüyordu.

Sıra Ahmet'e gelmişti.

Salih Hoca:

– Hadi bakalım Ahmet Efendi sıra sende, deyip sorularını bir bir sormaya başladı.

Ahmet soruları teker teker cevapladı. Bir, iki, üç, dört, beş... On, on beş... Derken Ahmet'in imtihanı uzayıp gitmeye başlamıştı. Salih Efendi Ahmet'e ne sorduysa cevap verdi. Bu nasıl kuvvetli bir hafızaydı böyle... Salih Hoca, Ahmet'in ne kadar çalışkan bir talebe olduğunu elbette biliyordu fakat bu kadarını da beklemiyordu doğrusu. Derslerinde ne anlattıysa Ahmet her şeyi zihnine kaydetmişti. Sadece ezber değildi onun yaptığı; olayları, meseleleri, öğrendiği bilgileri öyle güçlü bir mukayese¹¹, muhakeme¹² gücüne sahipti ki Salih Hoca'yı hayretler içinde bırakıyordu.

Ahmet'in imtihanı bitmek bilmemişti. Öyle ki diğer çocuklar artık kendilerine sıra gelmeyeceğinden neredeyse emin hâldeydiler.

Salih Hoca sonunda yoruldu:

– Evladım sen bunca konuyu nasıl bu kadar iyi tuttun aklında böyle, maşallah, dedi.

Ahmet biraz utanarak yanakları al al olmuş bir vaziyette,

– Hocam sizin sayenizde, sizi dikkatle dinledim ve verdiğiniz ödevleri yaptım sadece, dedi.

Salih Hoca talebesinin bilgisinin, çalışkanlığının yanı sıra edepten yana da çok şanslı olduğunu düşündü.

– Var ol evladım. Rabbim seni ilim irfan yolundan ayırmasın, bu yolda önüne çıkan her zorluğu aşmanda yardımcın olsun, dedi.

Ahmet'in gönlü bir hoş oldu. Hocasının duasını almıştı. Çok mutluydu. Biliyordu ki hocasının duasını alan birinin sırtı yere gelmezdi.

Sınıftaki bütün çocuklar Ahmet'e imrenerek bakıyordu.

¹¹ Mukayese: Değerlendirme, karşılaştırma, kıyaslama.

¹² Muhakeme: Bir sorunu çözmek için çıkar yol arama.

5. MUHARREM PUSUDA

Ders bitmiş talebeler bir bir sınıftan çıkmaya başlamıştı. Cemal ve Ahmet her zamanki gibi en sona kalmışlardı. Ahmet eşyalarını heybesine yerleştirirken Cemal yanına gelip şöyle dedi:

– Ahmet vallahi hepimiz sana hayran kaldık, onca şeyi nasıl oluyor da aklında tutabiliyorsun. Ben de çalışıyorum, ödevlerimi aksatmıyorum, ezberlerime günü gününe çalışıyorum. Hatta çoğunlukla senle birlikte çalışıyoruz ama bunca şeyi benim aklımda tutmam mümkün değil. Allah aşkına bir sırrın varsa en yakın dostuna söyle bari.

Ahmet mahcup bir şekilde gülümsedi.

– Bir sırrım yok. Sadece dersi dinlerken bütün anlatılanları zihnimde canlandırıyorum. Hocanın söylediği her şeyi, bütün sesleri kaydediyorum eve gidinceye kadar yolda defalarca aynı cümleler, sesler tekrar tekrar dönüyor zihnimde. Akşam eve gidince de verilen ödevleri annem okuyor, ezberlerimi yapmamda bana yardımcı oluyor. Kelimeler ve seslerden başka bir dünyam yok benim. Onlarla görüyorum, onlarla kavriyorum dünyayı. Sizler gibi dışarıda neler olup bittiğini göremediğim için bütün varlığımla seslere ve kelimelere odaklanıyorum. Herhalde bu yüzden daha çok kalıyor aklımda.

İki arkadaş biraz sonra mektepten çıkmış, yürüyorlardı.

Cemal:

– Biraz kırlarda yürüyelim mi ne dersin Ahmet? Hava çok güzel...

Bu fikir Ahmet'in de hoşuna gitti.

– Bence de çok güzel olur, dedi.

İkisi kol kola köy içine giden yola değil de tarlaların ve küçük bir tepeciğin olduğu tarafa doğru yürümeye başladı. Yol boyunca çok az konuştular, kuşları, rüzgârı ve ağaçları dinlediler. Bütün bu güzel seslerden ayrı tuhaf bir ses daha işitiyordu Ahmet. Fakat Cemal'i telaşlandırmamak için susuyordu. Sanki arkalarında biri vardı ve onları takip ediyordu. Bu kim olabilirdi? Onları kim neden takip etsindi ki?

Ses gitgide daha yakınlarından gelmeye başlayınca Ahmet arkasını dönüp seslendi:

– Kim var orada? Elindeki değneği havaya doğrulttu.

Tekrar bağırdı:

– Kim var orada dedim!

Cemal şaşkındı:

– Ne oldu Ahmet, nereden çıktı bu şimdi?

– Duyuyorum, biri bizi takip ediyor. Bir yere saklanmış olmalı, sağa sola iyice bak, dedi.

Cemal ilerideki çalılıklara doğru korkuyla yürüdü. Sağa sola baktı, kimseyi göremeyince geri döndü.

– Kimse yok Ahmet, hadi eve geç kalmayalım, dedi.

Cemal kimseyi görememişti fakat Ahmet orada birisinin olduğundan emindi. Haklıydı da... Bazen böyle olur işte göz yanılır, fakat kalp asla yanılmaz. Çalılıkların arkasına iyice sinmiş bir şekilde saklanan Muharrem'den başkası değildi. Mangala oyunundan sonra bugün derste Salih Hoca'nın bütün sorularına doğru cevap vermesi inanılacak şey değildi. Bu kör çocuk Muharrem'in canını fena halde sıkıyordu. Ne yani Ahmet kusursuz muydu? Ne yapıp edip onun bir açığını yakalayacak, yahut onu bir köşede kısıtıp işin aslını astarını öğrenecekti. Ya şu Cemal'e ne demeli, Ahmet'i bir an yalnız bırakmıyordu.

Muharrem huzursuzdu, Kıskançlık ateşi kalbini kaplamıştı. Ahmet'e karşı için için bileniyor, bu çocuğa Yüknek'te kimin sözünün geçtiğini göstereceği günü sabırsızlıkla bekliyordu. O güne kadar pusuya yatmış bir avcı gibi bekleyecekti.

6. BARDAĞI TAŞIRAN SON DAMLA

Salih Hoca, Ahmet ile daha yakından ilgileniyordu. Mektepteki diğer çocukların aldığı derslerden daha fazlasını ona göstermeye, daha fazla ödev vermeye başladı. Ahmet arkadaşları gittikten sonra da mektepte kalıyor, hocasının verdiği vazifeleri burada yapmaya çalışıyordu. Bu **etütlerde** Cemal de çoğunlukla Ahmet'in yanında olup ona yardımcı oluyordu. Cemal arkadaşının ulaşamadığı kitapları buluyor, onun için okuyor ve istediği notları alıyordu.

Mektep, kitaplar, kelimeler onun karanlık dünyasını aydınlatan fenerler gibiydi. Öğrendiği her bilgiyle ufku biraz daha genişliyor, gönlü huzur buluyordu. Öğrendikçe daha fazla öğrenesi geliyordu. Sanki sadece yeni şeyler öğrenmek için yaşıyor gibiydi.

Hocasına sordu:

– Hocam kişinin her konuda fazlaya kaçmaması ve itidal¹³ üzere yaşaması gerektiğini söylemişsiniz. İlim öğrenme konusunda da bu geçerli midir merak ediyorum, zira benim yeni bilgiler öğrenme konusunda aşırı bir hevesim var. **Elime okumadığım bir kitap gelince onu hemen okumak, kitaptaki her şeyi anlamak istiyorum. Bir kelimenin, bir ayetin, bir hadisin manasını bilemeyince gözüme uyku girmiyor. Bu hâlim sizce nice dir?**

¹³ İtidal: Aşırı olmama durumu, ılımlılık, ölçülülük.

– Evladım hadisi şerifte Peygamberimiz buyuruyor ki “İlim müminin yitik malıdır, nerede bulursa alır.” Bu yüzden korkma, en doğru yolda, ilim yolundasın. İleride belki de Semekant’taki medreselerde büyük hocalara talebe olacaksın. İnşallah kendini ilimle geliştirecek, bütün bu öğrendiklerini insanlara öğretecek, onların da huzura ve mutluluğa ulaşmasını sağlayacaksın, dedi.

Hocasının sözleri Ahmet’i heyecanlandırmıştı. Ama bu nasıl olacaktı? Ömründe Yüknek’in dışına bile çıkmamıştı. Hiç bilmediği bir yerdi Semerkant. Burada annesinin, arkadaşlarının yardımıyla işlerini iyi kötü halledebiliyor, eğitiminden geri kalmıyordu. Semerkant’taki medreselerden birine kabul edilse dahi her gün onca yolu nasıl gidip gelecekti? Medresede kalsa ona hususi işlerinde kim yardım edecekti? Annesi onunla gelemezdi, kardeşleri, babası... Hem onu bu görmeyen hâliyle medreseye nasıl kabul edeceklerdi?

Ahmet, hocasının sözleriyle önce umutlanmış, sonra zihninde beliren bu sorularla umutsuzluğa kapılmış, heyecanı uçup gitmişti. Salih Hoca Ahmet’in bu hâlini fark edince,

– Ne oldu, neden soldu yüzün böyle birdenbire, diye sordu.

– Hocam bu hâlimle Semekant’ta okumayı hayal bile edemiyorum, dedi.

– Biliyorum aklında onlarca soru belirdi. Ahmet, unutma evladım gerçekten istersen ve bütün gereklerini yaparsan Allah dilediğin şey ne ise onun olması için bütün kâinatı senin hizmetine seferber eder. Sakın inancını yitirme, dediğim her şeyi yapabilirsin. Önüne çıkan bütün engelleri aşabilirsin. Gözlerinin görmemesi nasıl bugün arkadaşlarından geride kalmama sebep olmuyorsa Semerkant’ta eğitim görmene de ilim yolunda yürümene de engel olmayacaktır. Ben her zaman yanında olacağım evladım.

Ahmet’in yüzünde yeniden bir aydınlık beliriverdi. İnancını kaybetmeyecekti. Çalışmaktan asla vazgeçmeyecek, insanlara faydalı olmak, ilim öğrenmek için elinden ne geliyorsa yapacaktı.

Ahmet o günden sonra çalışmalarına daha da ağırlık verdi. Farsça ve Arapça öğrenmeye başladı. Hocasının verdiği bütün kitapları bazen annesinin bazen de Cemal’in yardımıyla okumaya devam etti. Mektep çıkışlarında Salih Hoca’nın belirlediği birkaç arkadaşıyla birlikte mektepte kalıp çalışıyorlardı. Salih Hoca bu talebelerin her biriyle ayrı ayrı ilgilenir, kendilerini geliştirmeleri için destek olurdu. Muharrem de bu çocuklardan biriydi.

Muharrem’in babası Yüknek’in ileri gelenlerinden biriydi. Babası Muharrem’in önüne bir hedef koymuştu: Semerkant’taki medreseye talebe olmak... Bunun için ne gerekiyorsa yapılacaktı. Muharrem de zeki çocuktı, çalışkandı. Başta babası ve bütün ailesi Muharrem’in Semerkant’taki medreseye talebe olarak kabul edileceğinden neredeyse emindi. Onlar böyle

düşünedursun Muharrem son zamanlarda bu konuda endişeliydi. **Şu kör çocuk fazlasıyla canını sıkıyordu. Salih Hoca bu çocukta ne buluyorsa? Kendi başına kitap okumaktan bile âcizdi bir kere.** Ahmet; annesi, Cemal yahut bir başkası olmasa ne kitap okuyabilir ne ezberlerini yapabilir ne de bir şey yazabilirdi. Böyle biri nasıl ilim adamı olabilirdi? Salih Hoca bunu nasıl görmüyordu ki? Varsa yoksa Ahmet... Ders çıkışlarında ona daha fazla ihtimam¹⁴ gösteriyordu. Belki de ona acıdığı için böyle yapıyordur diye düşündü. Ama yok yok bu çocukta farklı bir şey vardı, derste bütün soruların cevaplarını bir bir nasıl da saymıştı. Sanki biri cevapları kulağına fısıldıyormuş gibi hiç takılmadan teker teker söylemişti. Ya Salih Hoca'nın yaptığına ne demeli? Rahlesinin önünden bir heyecanla kalkıp ahşap kapaklı dolabının en yüksekteki rafına uzanarak eski el yazması kitabı çıkarıp Ahmet'in eline tutuşturduktan sonra:

“Evladım bu bana hocamın emanetidir. Çok mühim bir eser... Benim için de tahmin edersin ki çok kıymetli. Bunu sana bir haftalığına veriyorum. Evde annenden rica et akşamları kitabı sana okusun. Gündüz de mektebe gelince aklına takılanları bana sorarsın. Bir hafta sonra arkadaşlarına bu kitabı anlatmanı isteyeceğim. Bakalım hakikaten düşündüğüm gibi bir talebe misin?” demişti.

Bütün bunlar Muharrem'in gözü önünde olmuştu ve bu onun için bardağı taşıran son damlaydı.

7. KÖTÜLÜK KALBE ZARAR VERİR

Muharrem bütün gece bir sağa bir sola döndü, plan yapıp durdu. Ne yapıp edip Ahmet'in gözden düşmesini sağlayacaktı.

“Bu kitap meselesi bunun için iyi bir fırsat. Salih Hoca'nın Ahmet'e çalışması için bir haftalığına ödünç verdiği kitabı bir şekilde ele geçirerek Ahmet'in bir kitaba bile sahip çıkamayacak biri olduğunu Salih Hoca'ya düşündürebilirim. Salih Hoca da Semerkant'taki medreseye onun adını göndermez.”

İyi de kitabı nasıl kimse görmeden alacaktı? Ahmet'in gözleri görmüyordu görmesine ama çevresinde olup bitenin farkındaydı daima... Cemal de yanından ayrılmıyordu. Ne yapıp edip bir boş anına denk getirip kitabı almalıydı. Bu düşüncelerle sabaha doğru uyuyabildi.

Sabah olup da mektebe gittiğinde gözü devamlı Ahmet'in üzerindeydi. Kitap orada Ahmet'in heybesindeydi. Her an onu takip edecek, bir fırsat bulur bulmaz kitabı alacaktı.

¹⁴ İhtimam: Özen.

Aslında bu, almaktan çok çalmaktı. Ama bir süre sonra kitabı şurada buldum burada buldum diye bir yalan uydurup Salih Hoca'ya geri verir böylece hocanın da güvenini kazanırım diye düşünüyordu.

Böyledir işte, bir kötülük bir kalbi yurt edineceği zaman etrafa kendince çekidüzen verir. O kalbin sahibini hoşnut edecek şeylerle kalpteki bu lekenin üzerini örtmeye çalışır. Oysa bir kötülük en başta yerleştiği kalbe zarar verir. İçten içe, yavaş yavaş bir çürüme önü alınmazsa yıkıverir kalbin güzelliklerini.

Muharrem gün boyunca bir fırsat kollamış fakat bulamamıştı. Pes etmeyi düşünmedi bile. Mektep çıkışı Cemal ve Ahmet'i takibe başladı. İkisinin evi birbirine yakındı. Bu yüzden Ahmet evine giderken Cemal ona eşlik ederdi. Evlerine çok yaklaştığı bir yerde yol çatallaşır burada iki arkadaş ayrılırlar, bundan sonrasını Ahmet kendi başına yürürdü. Zaten annesi de evin bahçesinde oğlunun yolunu gözler ufukta oğlunu görünce evladını karşılardı.

Muharrem planını yaptı; Ahmet yalnız kaldığında yanından koşarak geçerken heybesini çekip alacaktı. Ahmet neye uğradığını bile fark etmeden koşarak oradan uzaklaşacaktı. Yol boyu sinsice iki arkadaşı takip etti. Ahmet yolda bir iki kez arkalarından birisinin geldiğinden şüphelendi fakat Cemal'e bir şey diyemedi. Geçen sefer yine aynı şeyi düşünmüş ve yanıldığı için arkadaşına mahcup olmuştu.

Nihayet Muharrem'in beklediği an gelmiş yol çatallaşınca Cemal kendi yoluna doğru ayrılmıştı. Ahmet biraz yürüdükten sonra arkasından gelen ayak seslerinin sıklaştığını duydu. Bir süre sonra bu ayak seslerinin sahibinin kendisine doğru koştuğunu fark edince elindeki değneği yere attı, boynuna çapraz astığı heybesine sarıldı. Koşmayı düşündü, fakat nereye? Artık yanına gelen kişinin kesik nefesini de işitiyordu.

- Kimsiniz! Demeye kalmadan bir elin boynuna doğru sertçe uzandığını hissetti.

Bu bir haydut muydu? Bir haydut ondan ne isterdi ki? Altınları, gümüşleri değerli eşyası yoktu. Yanındaki tek değerli şey... Hocasının emanet ettiği kitap... Heybesine iyice sarıldı. Boynundaki heybeyi çıkarmaya çalışan elden kaçmaya çalıştı. Yanındaki kişi nefes nefese heybesini çekiştiriyordu. Var gücüyle çekti ve Ahmet yere yığıldı. Fakat heybesini bırakmadı.

- Bırak, bırak! Diye bağırmaya başladı.

Muharrem bırakmadı. Bu defa bütün gücünü toplayıp heybeye asıldı. Ahmet de heybesini var gücüyle çekti. Heybenin sapı Muharrem'in elinde, heybe Ahmet'in elinde kaldı. Muharrem sapı çektikçe Ahmet de heybeye asıldı. Kolu kanadı kırılrsa da bırakmayacaktı heybeyi... Yere düştü Ahmet. Muharrem vazgeçecek gibi değil. Böylece yerde birkaç metre sürüklenen Ahmet'in yüzü yerdeki taşa toprağa çarptı buna rağmen bir an gevşemeden

heybeyi kaptırmamak için direnmeye devam etti. Bütün bu olanlara heybe dayanamadı artık. Sapından ayrılıverdi. Ahmet koynunda kalan heybeye iyice sarıldı.

Muharrem elinden kayıp giden heybeyi görünce telaşa kapılıp:

-Allah kahretsin! Dedi. Sonra iki eliyle ağzını kapatıp sağa sola bakındı. Kimse gelmeden koşup gitmeye karar verdi.

Şimşek gibi yerinden fırladı, yoldaki tozu toprağı havalandırarak koşup gitti. Biraz sonra sesleri işiten Cemal, Ahmet'in yanına koşarak geldi.

- Ahmet, Ahmet ne oldu? Ne oldu sana?

Ahmet yerde hâlâ heybesinin üzerine kapaklanmış korkudan titriyordu. Yüzü gözü kana, üstü başı toza toprağa bulanmıştı.

- Kalk kardeşim kalk, ne oldu sana böyle? Bağrıışlarını duyunca koştum geldim.

Ahmet kendisini toparlamaya çalışarak:

- Benim heybemi almaya çalıştı, dedi.

- Kim?

Ahmet bu sorunun cevabını biliyordu, fakat söylemedi. Muharrem istemeden konuşmuş ve sesini duyurmuştu. Ahmet'in gözlerinden yaşlar süzüldü.

- Bilmiyorum, diyebildi.

Muharrem eve kadar koşmayı bir an olsun bırakmadı. Sanki koştukça zamanı geriye alacak ve bu yaşananların öncesine gidecekmiş gibi koştu, koştu, koştu. Kalbi yerinden çıkacakmış, gözleri yuvalarından fırlayacakmış gibiydi. "Allah'ım ben neler yaptım! Hırsımın kurbanı oldum. Allah'ım ya Ahmet'e bir şey olduysa ben ne yaparım? Ya babam bunu duyarsa, herkese rezil oluruz. Allah'ım ne olur bana bir yol göster, ne olur yardım et."

Evin önüne kadar gelmiş, içeriye giremiyordu. Bahçedeki kuyunun başına geçti elini yüzünü yıkadı, üzerindeki tozdan topraktan kurtulmaya çalıştı. Sonra kendi kendine:

"Üzerindeki kirlerden kurtuldun da bakalım kalbindekilerden kurtulabilecek misin?" dedi. "Ah kalbim... Ateşler içinde..."

Eve girdi, neredeyse hiç konuşmadan gidip yatağına uzandı, yorganı başına çekip ağlamaya başladı. "Allah'ım ne olur affet, ne olur affet, ne olur ona bir şey olmasın. Medreseye filan da gitmek istemiyorum artık, sadece ona bir şey olmasın, babam olanları duymasın ne olur Allah'ım." Önceki gece hırsından uyuyamayan Muharrem bu kez pişmanlıktan ve korkudan uyuyamıyordu. Gece boyunca dört tarafı ateşler içinde bir yangının

tam ortasında kalmışçasına bir çıkış yolu aradı. Sonunda ruhunu bir nebze serinletecek bir karar aldı:

Gidip olanları Salih Hoca'ya anlatacak, suçunu itiraf edip kesilecek cezaya razı olacaktı.

...

Muharrem sabahın ilk ışıklarıyla herkesten evvel uyanıp hazırlanmış, mektebe doğru yol almaya başlamıştı. Niyeti arkadaşları gelmeden mektebe gidip Salih Hoca'yla yalnız konuşmaktı. Mektebin kapısında Salih Hoca'yı görür görmez ağlamaya başladı.

- Hocam ben çok büyük bir suç işledim lütfen bana yardım edin, tek çarem sizsiniz. Vereceğiniz cezaya razıyım ne olur beni kurtarın. Sizinle konuşabilmek için sabahı zor ettim, dedi.

- Dur dur Muharrem, evladım dur ağlama da tane tane anlat bakalım nedir seni bu kadar üzen?

Muharrem Salih Hoca'ya gözyaşları içinde bütün olup biteni bir bir anlattı. Salih Hoca Muharrem'i dinledikten sonra şefkatle sırtını sıvazladı. Başını okşadı. Muharrem bu kez de hıçkırıklara boğularak ağlamaya devam etti.

- Hak etmiyorum ben şefkatinizi, ne olur beni cezalandırın. Ben çok kötü biriyim.

- Muharrem evladım, kul hata yapar... Mühim olan tövbe edip hatasını düzeltmeye ve tekrar etmemeye gayret etmektir. Sen içindeki hırs ateşine kapılmış bir hata yapmışsın. Ama hatanı anladın, şimdi bundan sonra bunu nasıl düzeltebileceğimize bakalım.

- Bunu nasıl düzeltebilirim hocam, ne olur yardım edin bana yol gösterin.

Tam bu esnada sınıftan içeriye Cemal girdi:

- Hocam dün Ahmet'e tanımadığı biri saldırmış. Heybesini almaya çalışmışlar sanırım, vermemek için direnince biraz hırpalanmış, yaralanmış. Beni size yolladı, "Hocama söyle ki emanetini korudum bana verdiği kitap sapasağlam duruyor." dedi.

Muharrem'in gözlerinden yaşlar sicim gibi akıyor, yüreği yanıyordu. Yer yarılrsa da yerin dibine girsem diye düşündü.

- Hadi çocuklar hep beraber Ahmetlere gidiyoruz, diyerek yerinden kalktı.

Muharrem Salih Hoca'ya ürkek ürkek bakınca:

- Hadi Muharrem evladım, ne duruyorsun. Giderken çarşıdan geçelim biraz süt ve meyve götürelim yanımızda, dedi.

8. TATLIYA BAĞLAMAK DİYE BUNA DENİR

- İşte böyle hocam, kimdir nedir çocuk anlayamamış. Kim ne ister ki benim oğlumdan?

Ahmet'imın yüzü gözü kan içindeydi.

Ahmet'in annesi hem anlatıyor hem de ağlıyordu.

- Çok geçmiş olsun, üzülmeyin artık Allah korumuş Ahmet'i.

Muharrem hiçbir şey söylemeden öylece önüne bakarak oturuyordu. Cemal bir müddet oturduktan sonra müsaade isteyip kalktı. Ahmet'in annesi de ikram etmek üzere bir şeyler hazırlamak için mutfağa gidince Salih Hoca, Muharrem ve Ahmet yalnız kaldı.

Salih Hoca bu tenhaliği fırsat bildi:

- Ahmet Muharrem'in sana söylemek istedikleri var, dedi.

Ahmet başını yere eğip sustu. Muharrem bütün cesaretini toplayıp konuşmaya başladı.

- Ahmet ne olur beni affet. Dün senin çantanı almaya çalışan bendim. Niyetim Salih Hoca'nın sana verdiği kitabı almaktı. Sana zarar vermek istemedim. Olaylar nasıl oraya vardı anlamadım. Ne olur beni bağışla, ne istersen yaparım, ne ceza verirsen razıyım. Yeter ki beni bu vicdan azabından kurtar.

Ahmet Muharrem'in söylediklerini dinledikten sonra:

- Senin olduğunu anlamıştım, dedi.

Salih Hoca ve Muharrem şaşkınlıkla birbirine baktı.

- Sesini duydum, ama anlayamıyorum neden bunu yaptın?

- Niyetim senin kadar başarılı olmaktı. Sen gözlerin görmediği halde hepimizden başarılısın. Semerkant'taki medreseye ben değil de senin çağırılacağını düşündükçe kıskançlıktan deliye döndüm. Ne yaptığımı bilemez hale geldim. Çok pişmanım, lütfen affet beni.

Salih Hoca:

- Ahmet Muharrem'in yaptığından çok pişman olduğuna ben şahidim. Hata biz insanlar içindir, affetmekse büyüklüktür. Muharrem'i affedebilecek misin?

Ahmet tamam manasında başını salladı. Salih Hoca konuşmaya devam etti:

- Aferin oğlum. Ben de Muharrem'e bir görev veriyorum; her gün buraya gelip derslerine çalışırken sana yardım edecek. Anlaştık mı?

Muharrem gözleri müjdeli bir haber almışçasına ışıldadı.

- Hocam baş üstüne, eğer Ahmet de kabul ederse ben bu vazifeyi seve seve yaparım.

Ahmet de kabul edince Muharrem mutluluktan havaya uçacak gibi oldu. Bundan sonra Ahmet'in en büyük yardımcısı kendisi olacaktı.

Ahmet'in annesi odaya elinde hurma tatlısı ve keçi sütüyle geldi. Salih Hoca ve Muharrem tatlılarını yiyip sütlerini içmiş bütün olup biteni tatlıya bağlamanın huzuruyla evden ayrıldı.

MÜJDELİ HABER

Günler, haftalar böyle geçti. Muharrem her gün Ahmetlere gidiyor iki arkadaş saatlerce ders çalışıyordu. Muharrem kitapları okuyor, Ahmet onu bazı yerlerde durduruyor tekrar okumasını istiyordu. Kitapların belli yerlerinde okumayı bırakıp kitaptakileri tekrar ediyor anlamadıkları yerler üzerinde görüş alışverişinde bulunuyorlardı. İkisinin de çözemediği meseleleri Muharrem not alıyor ertesi gün mektebe gidince Salih Hoca'ya soruyor cevaplarını alıyorlardı. Bu derslere bazen Cemal de eşlik ediyordu. Muharrem ise her gün aksatmadan geliyor Ahmet ile çalışıyordu.

Düzenli ve devamlı çalışınca başarı kaçınılmaz oluyor. Ahmet hem karakteri hem de bilgisiyle her geçen gün biraz daha yükseldi. Onun ilimdeki derinliği, insani ilişkilerindeki doğruluğu ve dürüstlüğü bütün Yüknek halkı tarafından bilinir ve takdir görür olmuştı.

Salih Hoca bir gün Ahmet'i karşısına aldı ve şöyle dedi:

– Ahmet oğlum, sana bir müjdem var. Ben senin talebeliğinden razıyım, Allah da senden razı olsun. Fakat artık senin ilim tahsiline köklü bir medresede devam etmen gerekiyor. Bu yüzden birkaç hafta önce Semerkant'taki medreselerin bazılarına haber yolladım. Olumlu bir cevap gelmeden de sana söylemek istemedim. Dün haber gönderdiğim medreselerden birinde müderrislik yapan bir arkadaşımın cevabı geldi. Seni, görüşmek için Semerkant'a çağırıyorlar.

Ahmet duyduklarına çok şaşırdı. Böyle bir şeyden haberi yoktu. Semerkant'taki medresedeki hocalar onu görüşmek için çağırıyorlardı. Mutluluktan kanatlanıp uçacak gibiydi. Sonra düşünmeye başladı, Semerkant'a nasıl gidecekti? Orada nerede kalacaktı? Ya görüşme sonucunda onu talebeliğe kabul etmezlerse ne olacaktı?

Salih Hoca talebesini iyi tanıyordu. Endişelerini fark etti:

– Merak etme evladım, ben hep yanında olacağım. Ailenle konuşup seni Semerkant'a ben götüreceğim. Medresenin misafirhanesi var orada kalacağız. Yarın ailenle konuşurum, nasipse ertesi gün de yola çıkarız, olur mu, dedi.

Ahmet:

– Nasıl uygun görürseniz hocam, dedi.

Bir yandan mutluluktan içi içine sığmıyordu bir yandan da içini tuhaf bir boşluk kaplamaya başlamış gibi hissediyordu. Annesi, babası, ailesi, Cemal, Muharrem ve diğer arkadaşları... Yüknek... Bugüne kadar bütün dünyası olan Yüknek... Bütün bunları geride bırakıp nasıl gidecekti? Semerkant'ta yalnız başına nasıl hayatla baş edecekti? Birçok gündelik işini bile tek başına yapamazken öyle bir medresenin zorlu eğitiminde nasıl başarılı olacaktı?

Sonra hocasının sözü aklına geliyor “her zaman senin yanında olacağım” deyişini düşündükçe tatlı hayallere dalıyordu.

Defalarca hocasının sözlerini tekrar edip durdu içinden...

GÖZYAŞI NE RENKTİR?

Ahmet’in Yüknek’ten Semerkant’a medrese talebesi olmak için gideceği artık neredeyse her evde konuşulur olmuştu. Ahmet’i tanıyanlar buna hiç şaşırmamışlardı. Çünkü onun ne kadar çalışkan, azimli, zeki, dürüst ve güzel ahlâklı bir çocuk olduğunu biliyorlardı.

Semerkant’taki medreseye de kabul edilse edilse ancak böyle bir çocuk kabul edilebilirdi. Fakat Ahmet’i tanımayanlar duydukları bu haberi şaşkınlıkla karşılıyordu.

Semerkant’taki dünyaca ünlü bilim adamları yetiştiren medrese, Yüknek Köyü’ndeki âmâ çocuğu mu talebe olarak kabul edecekti? Olacak şey değildi bu!

Bazı evlerde son günlerde konuşulan konu buydu.

- Ahmet medreseye kabul edilebilecek mi?
- Kabul edilse bile orada nasıl yaşayabilecek? Ona orada kim bakacak?
- Gözleri gören çocuklar için bile zor olan bu durumu, Ahmet nasıl aşacak?

Bazıları da onun medreseye kabul edileceğinden çok ümitli değildi.

- Yazık olacak çocukcağıza, Salih Hoca’ya da aşk olsun. Çocuğu boş yere ümitlendiriyor.

Salih Hoca, Ahmet’i Semerkant’a götürmek konusunda anne ve babasını ikna etmişti etmesine ama ikisinin de aklında bir sürü soru vardı? Olur da Ahmet medreseye kabul edilirse Semerkant’ta kendi başına nasıl hayatını sürdürecekti?

Semerkant’a yolculuk günü yaklaştıkça Ahmet’in heyecanı artıyordu. Annesi ve babası onun bu hâlini gördükçe kendi kaygılarını ve heyecanlarını ondan saklamak için daha fazla gayret gösteriyorlardı.

Ahmet ve annesi evlerinin bahçesinde oturuyordu. Bahçedeki zeytin ağacının dibindeki sedirde tenlerini okşayarak esen meltemi dinliyorlardı. Ahmet annesinin dizlerine uzanmıştı, annesi de yarın sabah yola çıkacak olan evladının saçlarını okşuyor her zamanki müşfik¹⁵ sesiyle tatlı tatlı konuşuyordu:

- Benim oğlum ilim adamı olacak, koca koca medreselerde okuyacak, âlim olacak... İnsanlara faydalı işler yapacak. Can oğlum...

Ahmet’in annesi bunları söylüyordu söylemesine ama içten içe üzüldüğü, oğlunun bundan sonraki hayatı hakkında türlü türlü endişelerle baş etmeye çalışıyordu. Salih Hoca’nın

¹⁵ Müşfik: Sevecen.

bahsettiği medresenin talebeler için tahsis ettiği misafirhaneler nasıl yerlerdi? Oğlu orada kalabilir miydi? Burada bütün işlerinde ona kendisi yardımcı oluyordu, orada ne yapardı? Ya medreseye kabul edilmezse? Onun kırılan kalbini onarmak mümkün olur muydu? Bunları düşündükçe içinden ağlamak geliyordu. Sonra oğluna, gözünün nuru yavrusuna hasret kalma düşüncesi... Eğer Semerkant’a talebe olarak giderse canından çok sevdiği oğlunu şimdiki gibi her gün göremeyecek, güzel başını dizlerine yatırıp okşayamayacaktı. Gözyaşlarına hâkim olamadı. Yanaklarından süzölmeye başladı hüznü...

Annesinin yanağından süzölen yaş Ahmet’in yanağına düştü.

– Ne o anne, neden ağlıyorsun?

– Öyle işte duygulandım.

Ahmet uzandığı yerden kalkıp elleriyle annesinin yanaklarını buldu. Parmak uçlarıyla gözyaşlarını sildi.

– Biliyorum, üzülyyorsun. Oralarda yalnız başıma kalırım diye endişeleniyorsun. Korkma anne, benim yanımda her zaman Allah var, ben korkmuyorum. O’nun yardımıyla, senin dualarınla her güçlüğün üstesinden geleceğim.

Bir yandan annesinin gözyaşlarını siliyor bir yandan da sözleriyle onun içini rahatlatmaya çalışıyordu.

Annesinin gözyaşları sıcacıktı. İçi gibi... Bazı gözyaşları serin olurdu. Bazıları ateş gibi sıcak, dokununca yakardı. Her gözyaşı farklı renkte mi akardı acaba? Annesinin gözyaşları ne rengi? O annesinin gözyaşlarını hiçbir zaman göremeyecekti.

Annesine sımsıkı sarıldı.

– Ne olur ağlama anne.

Ana oğul sarılıp ağlaştı. Bu onların ilk ayrılığı olacaktı.

SEMERKANT’A DOĞRU

Salih Hoca sabah namazını kılar kılmaz heybesini koluna, abasını¹⁶ sırtına alıp yola koyuldu. Bir yola çıkacağı zaman geç kalmayı sevmezdi. Ahmet’i de tembihlemişti, sabah namazında hazır olacaktı. Babası Ahmet’i köy çıkışına kadar getirecek, yolun bundan sonrasını Salih Hoca ile Ahmet beraber gideceklerdi.

Salih Hoca evinden çıkıp köyün çıkışındaki buluşma noktaları olan çeşmeye doğru yürümeye başladı. Etraf yavaş yavaş aydınlanmaya başlamıştı. Günün bu dakikaları Salih

¹⁶ Aba: Yünün dövölmesiyle yapılan kalın ve kaba kumaştan yapılan ve dervişlerce giyilen hırka.

Hoca'nın en sevdiği saatlerdi. Sakin, sessiz... Güneşin yavaş yavaş doğup dünyayı aydınlatması, içinde bir huzur ve umut uyandırırdu.

Çeşmeye iyice yaklaşıncı Ahmet'i anne ve babasının yanında beklerken gördü. Acaba ben oyalanıp geciktim mi diye bir an düşündü.

– Selamunaleyküm.

– Aleyküm selam hocam.

– Ahmet, ben geç mi kaldım evladım. Beklettim mi yoksa sizi?

– Estağfirhullah hocam. Biz erken geldik. Gece ben heyecandan uyuyamadım da, dedi.

Salih Hoca'nın yüzünde müşfik bir tebessüm belirdi. Ahmet'in başını okşadı.

– Maşallah, maşallah. İlim aşkı işte insanı böyle rahat döşeginden eder, dedi.

Ahmet'in anne ve babası da gülümsedi.

Annesi Ahmet'e son kez sarıldı. Yolda yemekleri için hazırladığı azık çantasını Ahmet'in boynundan geçirdi, kolunu kolundan çıkardı ve Ahmet'in eline değneğini verdi.

– Erenler eşin, hızır yoldaşın, Allah yar ve yardımcın olsun oğlum, dedi.

Babası da oğluna sarıldı. Ahmet hem babasının hem annesinin elini öpüp, helallik istedi.

Salih Hoca Ahmet'in anne ve babasına dönerek,

– Merak etmeyin, Ahmet önce Allah'a sonra da bana emanettir. Siz de hayır duanızı esirgemeyin.

– Yolunuz açık olsun, işiniz rast gelsin, dedi her ikisi bir ağızdan.

– Hadi bakalım yolcu yolunda gerek. Bismillah...

Salih Efendi Ahmet'in koluna girdi ve Semerkant'a doğru yola koyuldular. Niyeti öğlen vakti girmeden Semerkant'a varmaktı.

Ahmet'in heyecanı her halinden belliydi. Ne de olsa yolun sonunda Semerkant vardı. Adını hep işittiği büyük kent... Bir keresinde Semerkant'ın Yüknek'in yüz katı büyüklükte olduğunu duymuştu. Bunu düşünmesi bile insanın başını döndürebilirdi.

Ahmet daha Yüknek'in bile tamamını gezmiş değildi. Şimdi Semerkant'ta ne yapacaktı? O kadar büyük, kalabalık bir şehirde insanların içinde kaybolmaktan korktu. O bütün bunları düşünürken Salih Hoca medresedeki arkadaşlarıyla bir araya geleceği için çok mutluydu. Yüknek'te hocalık yapmaya başlamadan evvel Semerkant'taki medreselerde muallimlik, müderrislik yapan arkadaşlarıyla aynı medreselerde eğitim almışlardı. Salih Hoca aldığı eğitimlerde çok başarılı ve sınıfta parlak bir talebeydi. İyice yetiştikten sonra Semerkant'taki medreselerden birinde ileride baş müderris olacağına dair herkesin inancı tamdı. Fakat Salih Hoca eğitimlerini tamamlayınca doğduğu köy olan Yüknek'e dönüp hocalık yapmak istediğini söylemişti. Arkadaşlarının çoğu, onun aksine Semerkant'ta ya da başka bir büyük

kentte hocalık yapma hayalleri kurarken o küçük bir mektepte, doğduğu köyün çocuklarına hocalık yapmayı tercih etmişti.

Salih Hoca yıllarca köyündeki çocuklara hocalık yapmış onların içinden yetenekli olanları ilim yolunda derinleşmeleri için Semerkant'taki medreselere yollamayı sonra da bu talebelerinin akıbetlerini takip etmeyi kendine vazife bilmişti. Semerkant'taki medreselerdeki müderrislerin çoğu Salih Hoca'yı sever, sayarlardı. Medreselerine tavsiye ettiği talebelerini bugüne kadar da geri çevirdikleri olmamıştı.

Bir süre Salih Hoca ve Ahmet kendi içlerindeki sesleri dinleyip konuşmadan yürüdüler. Sessizliği nihayet Salih Hoca bozdu:

- Ahmet biraz heyecanlı gördüm seni.
- Evet hocam biraz heyecanlıyım.
- Oraya kabul edilmemekten korkuyor musun?
- Evet, korkuyorum.

– Oğlum hiç merak etme, hakkında en hayırlısını dileyerek bir yola çıktık. Ben sana inanmasam ne seni bu zahmete sokardım ne de kendim girerdim. Allah sana herkese nasip olmayan bir hafıza ve yetenek vermiş. Seninle çok kısa süre çalışmamıza rağmen Farsça ve Arapçada çok iyi yol aldın. Edebin, ahlakın ve vicdanın sayesinde çok değerli bir ilim adamı olacağına hiç şüphem yok. **İleride eserler yazacak ve çok iyi talebeler yetiştireceksin.** Buradaki medrese seni kabul eder ya da etmez, bu mühim değil... Sen sendeki cevheri¹⁷ gör ve onu işlemeyi asla bırakma. O Hakk'tan bir nişandır. Onu görmek için baş gözüne de ihtiyaç yok, o ancak gönül gözü açık olanlara görünür. Sen onu buldun. Bir gün insanların da görmesini sağlayacak işler yapacağına eminim. Bu yüzden gönlünü ferah tut güzel evladım.

Hocasının bu sözleriyle Ahmet'in yüreği kanatlanmıştı sanki.

Verdiği bütün güzellikler için Allah'a şükretti.

En çok da Salih Hocası için...

YOLUN GETİRDİKLERİ

Yolculuk boyunca Ahmet kâh derslerini tekrar etti kâh hocasıyla sohbet etti. Ara sıra ikisinin de susup tabiatı dinlemeyi tercih ettiği zamanlar da oldu.

Gün artık iyice ilerlemiş vakit öğleye yaklaşmıştı. Salih Hoca yolda uygun gördüğü bir ağaç dibine çöküp mola vermeyi ve yol azıklarını yiyip dinlenmeyi düşünüyordu. Semerkant'a yaklaştıkça yorulmuşlardı.

¹⁷ Cevher: 1. Bir şeyin özü, maya, gevher. 2. Değerli süs taşı, mücevher. 3. İyi yetenek.

Salih Hoca:

– Ahmet iyice yoruldum, karnım da acıktı. Sen ne durumdasın? İleride büyük bir ağaç var, gölgesinde dinlenip azığımızı¹⁸ yiyelim, sen ne dersin?

– Siz nasıl uygun görürseniz hocam.

Az sonra heybelerinden zeytin, peynir ve mısır unundan yapılmış ekmeklerini çıkarıp yere serdikleri örtünün üzerine koydular.

Salih Hoca:

– Yemeğe başlamadan ellerimi yıkasam aslında fena olmazdı, dedi.

– Ben de yıkasam iyi olur hocam. Az ileride bir çeşme var sanırım, sesini işitiyorum, dedi.

Salih Hoca kulak kesildi, iyice dinleyince Ahmet’e hak verdi. Uzaktan cılız bir su sesi geliyordu. Ama bir çeşmenin sesi bu kadar uzağa gelebilir miydi, buna emin olamadı.

Yine de Ahmet’e:

– Haklısın Ahmet, haydi gidip ellerimizi yıkayalım, dedi.

Bağdaş kurduğu yerden doğrulup Ahmet’in kalkmasına yardım etti. Birlikte suyun sesine doğru yürüdüler. Yaklaştıkça suyun sesi gürleşmeye başladı. Ahmet heyecanla adımlarını sıklaştırdı, bir anda olduğu yerden kayıp bir iki metre aşağıya yuvarlandı. Salih Hoca da kolundan kopup giden Ahmet’in ardı sıra kendini aşağıya bırakıverdi. Üzerleri toza toprağa bulanmıştı. Ahmet ağlamaya başladı. Dizi kanıyor, canı yanıyordu. Ama o bunlar için ağlamıyordu. Hocasının da düşmesine sebep olduğu için çok üzülmüştü.

– Hocam, hocam iyi misiniz, dedi telaşla.

– İyiyim evladım, çok şükür bir şeyim yok. Sen iyi misin?

– İyiyim hocam, sadece dizim acıyor biraz.

– Bakayım bir... Hımmm... Çok mühim bir şeye benzemiyor. Yıkadık mı acısı da azalır. Meğer burası bir dere kenarımış evladım, haydi tutun bana da elimizi yüzümüzü yıkayıp geri dönelim.

Biraz sonra ellerini yüzlerini yıkayıp azıklarını bıraktıkları ağaç dibine geldiler. Geldiklerinde bir de ne görsünler; kargalar yere kurdukları sofranın başında kendilerine ziyafet çekiyor. Üç dört tane karga; ekmeği, zeytini, peyniri gagalarına alıp uçup gitti.

– Ahmet evladım, bizim öğle yemeği şu an gökyüzüne doğru uçuyor.

– Affedersiniz hocam, anlayamadım.

¹⁸ Azık: Gereken yiyecek ve içecek şeyler, nevale.

– Kargalar bizim sofrayı onlar için kurduğumuzu sandılar herhalde... Ne var ne yok alıp gittiler, dedi gülümseyerek.

Ahmet:

– Hocam ne yapacağız şimdi? Hepsi benim yüzümden oldu. Bir de ilim yolunun yolcusu olmayı düşünüyorum. Daha ilk adımda sizin de başınıza türlü türlü aksilikler getirdim. Belki de bu iş bana göre değildir, dedi ve ağlamaya başladı.

Salih Hoca Ahmet’in olanlar için kendisini suçlamasına üzüldü. Onun biraz sakinleşmesini bekledikten sonra sırtını sıvazladı ve tane tane konuşmaya başladı:

– Yol böyledir. Yolcu yola çıktığında eskisi gibi kalamaz. İsteddiği ya da istemediği sayısız şey üzerine eklenir. Mesela yolda bir çiçek görür, tutar koparır, göğsüne takar, takmasa da koklar. O rayihayı¹⁹ içine çekince artık eski kişi değildir. Bir çeşme şırıl şırıl akıyordur, eğilir bir tas ya da bir avuç su içer. Dağdan geliyordur o su... Söylesene o suyu içen yolcu, hâlâ sırf yolcu mudur, yoksa biraz dağ mıdır artık? Ya da yolda bir iz görür yolcu - merak bu ya- takip eder bu izi, yürür ardı sıra. O iz yolcuyu hiç görmediği bir manzaraya ulaştırır; bir göl kenarına yahut bir pınar kenarına mesela... Durur bu eşsiz manzarayı seyreder. Sonra döner yoluna devam eder, gözlerine o resim ilişmişken artık aynı kişi değildir. Elbette yolda her karşılaştığımız her şey hoş değildir. Mesela rüzgâra takılıp gelen bir kıymık, bir toz parçası gelip batıverir gözüne ya da tenine değiverir... Yaralar... Acıtır... Şimdi bunun için yola mı kızmalı, rüzgâra mı? Yolcu nasıl bir çiçeği alıp iliştiyorsa yakasına, tenini yaralayan kıymığı, üzerine ilişen tozu da öylece kabul etmeyi bilir... Yolculuk bunu öğretir insana. O’ndan gelen ne varsa alıp başına taç eylemeyi, acıyı bal eylemeyi bilendir yolcu. Bu yüzden evlâdım, biz de O’ndan geldiği için her şeye şükreder, olan her ne ise ondaki hayrı görmeye çalışırız.

Ahmet hocasının sözleriyle ferahlamış, dizinin acısı da azalmaya başlamıştı. Salih Hoca konuşmaya devam etti:

- İleride bir kervansaray²⁰ var Semerkant’a girmeden gidip üzerimizi temizleyelim, karnımızı doyuralım. Öğlen saati de yaklaştı orada namazımızı da kılar yola öyle devam ederiz, dedi.

Salih Hoca Ahmet’in koluna girdi, birlikte kervansarayın yolunu tuttular.

İYİ Kİ KERVANSARAYLAR VAR

¹⁹ Rayiha: Koku, güzel koku.

²⁰ Kervansaray: Ana yollarda kervanların konaklaması için yapılan büyük han.

Semerkant dönemin en önemli ticaret yolu olan İpek Yolu'nun üzerinde bir şehir olduğu için yürüdükleri bu yolu kullanan çok kervan olurdu. Kervanlar uzun yollardan gelirdi. Tüccarlar başka başka köylerden, şehirlerden aldıkları malları Semerkant'ta ve Semerkant üzerinden Buhara, Merv, Aşkabat, Tebriz, Kaşgar gibi şehirlerde satarak para kazanırlardı. Bu yol bölgenin can damarı gibiydi âdeta. İpek Yolu'nun geçtiği şehirlerde sadece ticaret hayatı değil, aynı zamanda ilmî hayat da çok gelişmiş olurdu.

İpek Yolu üzerinde kimi yaya kimi atlı birçok insan sırtında yüklerle, zihninde kazanacağı paraların hayaliyle yolculuk ederlerdi. Günler haftalar süren bu uzun yolculuklar esnasında uyuyup dinlenecekleri, yıkanacakları, atlarının, develerinin bakımlarını yapacakları kervansaraylarda konaklardı. Semerkant'ta da güzel yemekleriyle, rahat döşekleriyle ünlü kervansaraylar vardı.

Kervansaraylar aynı zamanda pahalı ticari mallar taşıyan tüccarları haydutlardan, eşkıya baskınlarından koruyup onlara emniyetli konak yeri sağlama görevi yapardı. Kervansarayların bazıları vakıflar tarafından desteklenir, yolda zor durumda kalmış parası olmayan yolcuların ihtiyaçları da ücretsiz olarak karşılanırdı.

Salih Hoca ve Ahmet kendilerine en yakın kervansaraya vardıklarında kapıda hancının adamlarıyla karşılaştılar. Bu adamların görevi hırlıyı, hırsızı, uğursuzu, haydutu gözünün bebeğinden tanıyıp hanın mukimlerini²¹ bunlardan korumaktı.

Adamlar Salih Hoca'yı ve Ahmet'i görür görmez:

– Buyurun hocaefendi, dediler.

Ahmet içeri girerken dayanamayıp sordu:

– Efendim sizi tanıyorlar mı?

– Tanıdıklarını sanmıyorum.

– Hoca olduğunuzu nasıl bildiler?

– Evladım kişi ne işle meşgul olursa zamanla o işin hâliyle hâllenir. Her gün farklı farklı mesleklerden onlarca insanla karşılaşan, tanışan bu adamlar kolaylıkla bunun farkına varırlar.

Handan içeri girdiklerinde bir görevli onları karşıladı.

– Hoş geldiniz, safa getirdiniz.

– Hoş bulduk safa bulduk. Talebem Ahmet ile Semerkant'a gidiyoruz. Yolda başımıza bir aksilik geldi. İşte gördüğünüz vaziyetteyiz, dedi Salih Hoca, çamura bulanmış üstünü göstererek.

– Hayırdır hocaefendi, bir uğursuza denk gelmediniz inşallah.

²¹Mukim: Bir yerde, bir evde oturan, ikamet eden.

– Yok yok, çok şükür. Sadece bir kaza... Üzerimizi temizleyip, karnımızı doyurmak isteriz.

– Elbette hocam, başüstüne. Hemen aşhanede²² sofranızı kurduruyorum. Üstünüzü de yukarıdaki odalardan birinde değiştirebilirsiniz.

– Allah razı olsun, dedi Salih Hoca.

Görevlinin ardı sıra taş merdivenlerden yukarı çıktılar. Hancı ahşap bir kapıyı açarak odalarını gösterdi.

– Buyurun hocam, siz üzerinizi değiştirip aşağıya inene kadar sofranızı kurarız.

Salih Hoca memnuniyetle,

– Sağ ol evladım, dedi.

Ahmet mahcup bir şekilde bir köşede bekliyordu. Hiç yoktan yere hocasına verdiği zahmet için hâlâ biraz üzülüyor, zahmetin yanı sıra hocasına bir de maddi külfet²³ verdiğini düşünüyordu. Şimdi buradaki yemekler, kıyafet temizliği, oda ücretini ödemek için belki de hocası zor durumda kalacaktı.

Salih Hoca odaya geçip çamura bulanmış abasını çıkardı. Bir köşede bulunan güğümdeki²⁴ temiz suyla geniş teknenin²⁵ üzerinde abdest almaya başladı. Abdest alırken dönüp baktı Ahmet'e. Yaralı bir kuş gibi odaya girdiği yerde öylece duruyordu. Hiç kıpırdamadan, başı öne eğik...

Ahmet'in bu mahzun²⁶ duruşu Salih Hoca'nın içine işledi.

– Ahmet evladım, ben abdest alıyorum. İki adım önünde döşeğin üzerinde havlu var bana getirir misin dedi?

O an dünyalar Ahmet'in olmuştı sanki. Hocası ondan yardım istiyordu. Elindeki sopayla önünü yoklayarak iki adım attı, eğildi, eliyle yumuşak döşeği yokladı. Havluyu alıp hocasının sesine doğru götürdü.

– Allah razı olsun evladım, Rabb'im seni iyilerle karşılaştırsın, dedi.

Salih'in gönlüne güneş açtı, yüzü aydınlandı, gülümseyerek,

– Sağ olun hocam, dedi.

Biraz sonra aşhaneye gitmek üzere aşağıya inen merdivenlere yöneldiklerinde kervansarayın çıkış kapısına doğru yürüyen kalabalık bir insan grubu gördüler. Elleri kolları

²² Aşhane: 1. Aşevi. 2. Mutfak.

²³ Külfet: Sıkıntı, zorluk.

²⁴ Güğüm: Yandan kulplu, boynu uzun, genellikle bakırdan su kabı.

²⁵ Tekne: Türlü işlerde kullanılmak için çoğu ağaçtan veya taştan yapılan, uzun ve geniş kap.

²⁶ Mahzun: Üzgün.

yüklerle dolu bu grup, kervansarayın önüne çekilen bineklerine doğru handaki görevlilerce geçirildi. Atlarına, develerine bindikleri sıra han görevlilerinden en yaşlıca ve gür sesli olanı:

– Hayırlı yolculuklar, gafil gitmeyin, herkesi arkadaş etmeyin, Allah işlerinizi asan²⁷ getire, dedi.

Kervan sahipleri de,

– Amin... Allah razı olsun, deyip yola koyuldular.

Ahmet işittiği seslerden bir anlam çıkarmaya çalıştı, şaşkındı.

– Hocam dışarıda ne oluyor, diye sordu.

– Han sahipleri kervan sahiplerini uğurluyor, diye cevap verdi.

Bu uğurlama Ahmet'in çok hoşuna gitmişti. Bu merasim²⁸ gerçekleşirken az önce onlarla ilgilenen han görevlisi yanlarına yaklaştı:

– Sofranız hazır, buyurunuz hocam. Hem bakın burada sizi tanıyan birileri de var, dedi.

Adamın arkasından aşhaneye²⁹ doğru yürüdüler.

Acaba kendilerini tanıyan bu kişiler kimdi?

YOL YOLDAŞSIZ ÇEKİLİR Mİ?

Salih Hoca ve Ahmet aşhaneye girdiklerinde bir adam da koşar adım onlara doğru geliyordu.

Adam:

– Salih Hoca, Salih Hoca... Bak şu Allah'ın işine, yıllar sonra burada karşılaşmak da varmış, diyerek hocaya sarıldı.

Salih Hoca o anda hatırladı, kendisine sarılan bu adamın kim olduğunu. Medresede birlikte talebelik yaptığı arkadaşı Hüseyin'den başkası değildi bu.

– Hüseyin, kardeşim... Sen ha, dedi.

Bu kez o sarıldı eski dostuna.

– Çok şükür kavuşturana Salih, çok şükür...

İki eski dost bu hoş karşılaşmanın tesiriyle yanlarındakileri bir süre unuttular. Salih Hoca'nın yanında Ahmet, seslerden olup biteni anlamaya çalışıyor; Hüseyin Efendi'nin yanındaki Esat da birbirlerine defalarca sarılan büyüklerine bakıyordu.

Hüseyin Efendi:

²⁷ Asan: Kolay.

²⁸ Merasim: Tören.

– Hayırdır, senin ne işin var bu kervansarayda? Yoksa sen de hocalığı bırakıp benim gibi ticarete mi başladın?

– Yok, ben talebem Ahmet’i Semerkant’taki medreseye götürüyordum. Müfit Efendi’nin müderrisi olduğu medreseye. Talebeliğe kabul edilirse orada okuyacak.

– Maşallah, maşallah aferin. Bak şu işe; ben de bizim oğlanı götürüyorum aynı medreseye. Haber yollamıştım bizim oğlan için Müfit Efendi’ye... Hocaları oğlum için ilim tahsiline devam etsin dediler. Ben de çok istiyorum onun ilim adamı olmasını, biliyorsun ben sizin gibi okulu tamamlayamadım. Babam vefat edince...

Hüseyin Efendi burada biraz durakladı. Aklına o günler geldi. Hüseyin Efendi de Salih Hoca gibi medresenin en parlak, en zeki, en iyi kalpli talebelerindendi. Babasının küçük bir bakırcı dükkânı vardı. Annesi ve kardeşlerini bakır alıp satarak geçindirirdi. Kader bu ya, babası ani bir şekilde hastalanıp ölünce Hüseyin dükkânı işlerini yürütmek, kardeşlerine ve annesine bakmak için ilim tahsilini bırakmak zorunda kalmış, memleketi Merv’e dönmüştü. Sonra babasından kalan işleri epey büyütmüş, bölgenin zengin tüccarlarından olmuştu. Herkesçe sevilen sayılan bu dürüst tüccarın küçük oğlu Esat da babası gibi zeki, parlak bir talebe ve iyi kalpli bir çocuktur. Hocaları iyi bir medresede eğitimine devam etmesini isteyince Hüseyin Efendi de eski dostu Müfit Hocaefendi’nin müderrislik yaptığı Semerkant’taki medreseye haber yollamıştı. Kader, bu kervansarayda çok sevdiği dostu Salih ile yollarını kesiştirmişti işte.

Sohbetin devamını sofrada yaptılar. Sofrada tavuk suyuna yapılmış yeşil mercimekli bulgur pilavı ve kızarmış tavuk vardı. Eski dostlar hem yemeklerini yiyor hem de sohbet ediyorlardı. Esat gözlerini Ahmet’ten alamıyordu. Salih Hoca’nın anlattıklarından Ahmet’in başarılarını öğrenmişti. Gözleri görmeyen bir çocuğun Semerkant’taki medresede eğitim alacak kadar başarılı olabilmesine hayret etmişti.

Esat’ın kendisini incelediğini anlayan Ahmet sohbet etmek için,

– Ekmeği uzatır mısın Esat, dedi.

Esat heyecanla ekmeği uzatacakken elindeki kaşığı yere düşürdü.

Mahcup bir sesle:

– Affedersin, dedi.

– Estağfirullah... İlk kez mi görüyorsun görmeyen birini.

– Hayır da senin gibi azimlisini ilk kez görüyorum.

Ahmet gülümsedi. Bundan cesaret alan Esat:

– Doğuştan mı, sonradan mı, diye sordu.

– Doğuştan, dedi.

Büyükler de bir yandan konuşuyordu.

– Bizim kervan az önce buradan ayrıldı, ben onlara yarın yetişeceğim. Bugün Esat’ın işlerini halledelim de... Semerkant benim en sık uğradığım pazar, her hafta gelirim buraya. Esat medreseye kabul edilirse her hafta onu görmeye ziyarete gelebilirim, dedi.

Salih Hoca:

– İnşallah, çocuklar hakkında hayırlısı olsun, dedi.

Esat, Ahmet’e doğru eğilerek,

– Doğrusu ben biraz korkuyorum, medresede eğitim görmeyi çok istiyorum ama ailemden bu kadar uzakta olmak düşüncesi beni biraz endişelendiriyor, dedi.

Ahmet:

– Ben de korkuyorum, dedi.

Sesi titredi biraz.

Esat:

– Ahmet, eğer ikimiz de burada kalırsak birbirimize yoldaş oluruz, değil mi?

Ahmet bu teklife çok memnun oldu:

– Tamam Esat oluruz. Yol, yoldaşsız çekilmez, dedi.

– Anlaştık o zaman yoldaşım, dedi Esat.

– Anlaştık, dedi Ahmet de.

Ahmet’in içi artık daha rahattı. Semerkant’taki medreseye kabul edildiğinde orada bir tanıdığının da olabileceği ihtimali onu mutlu etmişti.

İMTİHANI KİM GEÇECEK?

Nihayet umduklarından meşakkatli³⁰ geçen yolculuk son bulmuştu. Salih Hoca ve Ahmet Semerkant’taki medresede başmüderrisin odasının önünde bekliyorlardı. Hemen yanlarında Esat ve Hüseyin Efendi vardı. Çocuklar biraz heyecanlı, yetişkinler eski dostlarını görecekleri için memnun bekliyorlardı. İçeride müderrisler ve başmüderris toplantı yapıyorlardı. Medreseye geldiklerinde onları karşılayan görevli toplantı biter bitmez geldiklerini haber vereceğini söyledi.

Bu arada Esat ve Ahmet iyice kaynaşmış kendi aralarında sohbet ediyorlardı:

Esat:

– Ahmet vakit yaklaştıkça ben heyecanlanıyorum. Acaba içeriye girince ne olacak, bize çok zor sorular mı soracaklar? Ya medreseye kabul edilmezsek? O zaman ben babamın

³⁰ Meşakkat: Güçlük.

yüzüne nasıl bakarım? Bana onca emek verdi, kendisi medrese eğitimi tamamlayamadığı için benimle ilgili hayal kurdu. Şimdi ben bu medreseye kabul edilmezsem onun bütün hayallerini yıkmış olacağım.

Ahmet arkadaşının ne kadar endişeli olduğunu hissedebiliyordu. Bu sözleri söylemese de bunu anlayabilirdi. Çünkü Esat'ın durmadan dizlerini salladığını hissediyor, iki üç dakikada bir elindeki mendille terleyen alnını, ensesini oflaya pufлая sildiğini duyuyordu.

Esat sözünü bitirince Ahmet konuşmaya başladı:

– Heyecanlanman çok normal ama aklına kötü şeyler getirmemeye çalış. Ben de heyecanlıyım, ailemin de benimle ilgili hayalleri var. İyi bir eğitim almamı çok istiyorlar. Fakat hayat karşımıza neler çıkarır, Allah bize nasıl bir yol çizer biz bilemeyiz. Gayret bizden tevfi³¹ Allah'tandır. Hem bu medreseye kabul edilmezsek her şey bitecek anlamına gelmez ki... Semerkant'taki tek medrese burası değil, başkalarını deneriz. İlim yolunda yürümek için her ihtimali değerlendiririz.

Ahmet konuştuğça Esat rahatlıyor; aklındaki sorular, ruhundaki sıkıntı bulutları birer birer dağılıyordu.

- Ne kadar güzel konuşuyorsun Ahmet, sen konuştuğça içim ferahladı.
- Seninle sohbet etmek beni de rahatlatıyor.
- Buraya kabul edilmesek bile bu yoldan vazgeçmek yok, anlaştık mı?
- Anlaştık, dedi Ahmet de.

Başmüdürrisin kapısı açıldı içeriden hocalar çıkmaya başladı. Çıkanlardan biri de Müfit Hoca'ydı. Beklediği misafirleri karşısında görünce sevinçle yanlarına geldi:

– Salih, Hüseyin... Şükür kavuşturana, hoş geldiniz, safa getirdiniz, deyip önce Salih Hoca'ya sonra Hüseyin Efendi'ye sarıldı.

Onlar da,

- Hoş bulduk, safa bulduk, safanız daim olsun, dediler.

Eski dostlar birbirlerini uzun zaman sonra tekrar görmenin heyecanıyla yanlarında heyecan içinde bekleyen çocukları bir süre unutuverdiler.

Esat şaşkın gözlerle babasına bakıyordu. Salih Hoca ve Hüseyin Efendi ile sohbet eden sanki babası değil de on beş, on altı yaşında bir medrese talebesiydi. Üç arkadaş ayaküstü fakat kısa sayılmayacak bir hasbihâl³² ettikten sonra nihayet söz çocuklara geldi. Müfit Hoca, Ahmet'i ve Esat'ı göstererek,

- Esat ve Ahmet değil mi, dedi.

³¹ Tefvik: Allah'ın yardımına kavuşma.

³² Hasbihâl: Söyleşi, sohbet.

Salih Hoca onayladı.

– Evet, bu Ahmet, dedi.

Ahmet, Salih Hoca'nın yardımıyla Müfit Hoca'ya doğru gelerek elini uzattı. Müfit Hoca da elini uzattı. Ahmet sükûnetli³³, kendinden emin fakat tevazu³⁴ ile Müfit Hoca'nın elini öpüp başına koydu. Hemen ardından Esat da aynı şeyi yaptı.

Müfit Hoca hâlinden memnun,

– Maşallah, maşallah... El öpenleriniz çok olsun evladım, dedi.

Sonra devam etti:

– Demek ikiniz de medresemize talebe olmak istiyorsunuz öyle mi?

Bu kez Esat cevap verdi:

– Evet efendim, eğer münasip görülürse talebeniz olmak isteriz.

Müfit Hoca her ikisini de şöyle bir süzdü. İkisi de ilk bakışta talebeliğe kabul edilecek özelliklere sahip gibi görünüyorlardı. Her ikisinin de okudukları mekteplerden derslerdeki gayretleri ve başarıları hakkında malumat³⁵ edinmişlerdi. Şimdi bu çocukları küçük bir imtihandan geçirip medreseye alınmaları konusunda karara varılacaktı.

– İnşallah evladım, şimdi her ikinizi de ayrı ayrı çağırıp kısaca sohbet edeceğiz, birkaç soru soracağım. Neticeyi hemen sonrasında size bildireceğim, dedi.

Esat'ı işaret ederek,

– Önce sen gel çocuğum, dedi.

– Başüstüne efendim, dedi Esat.

Müfit Hoca odada rahlesinin önünde bağdaş kurup oturdu. İki adım karşısına da Esat diz çökerek oturdu. Beş on dakika kadar farklı konularda sorular sordu, ezberlerini dinledi. Esat neredeyse bütün sorulara doğru cevap verdi. Müfit Hoca çok memnun kaldı.

– Aferin evladım, derslerini çok iyi çalışmışsın. Sana son bir sorum olacak; medresemize seçilecek öğrencilerin neredeyse tamamı belli oldu. Sadece bir talebe daha alacağız. Sen ve Ahmet arasında bir tercih yapmamız gerekiyor, diyelim ki Ahmet de senin gibi bütün soruları doğru cevapladı. O zaman hanginizi kabul etmeliyiz sence?

Esat şaşırdı, böyle bir soru beklemiyordu. Birkaç saniye başını önüne eğip düşündükten sonra:

– Ahmet'i kabul etmeniz gerekir, dedi.

– Neden böyle dedin?

³³Sükûnet: Durgunluk, dinginlik, hareketsizlik, sessizlik.

³⁴Tevazu: Alçak gönüllülük.

³⁵Malumat: Bilgi.

– Çünkü Ahmet ile aynı şartlarda değiliz. O benden ve talebelerden daha zor şartlara sahip. O, bu şartlara rağmen bizimle aynı seviyede ise aslında bizden başarılı sayılır. Bu yüzden bana göre onu kabul etmeniz daha adil olur, dedi.

Müfit Hoca'nın gözleri parladı. İşte, aradığımız ilim talebesi, dedi içinden. Hakikat ilminin talebesi olmak için zekâ, çalışkanlık, gayret, disiplin kadar güzel ahlak da gerekiyordu. Hatta belki de ilim insanının ilk ve temel özelliği güzel ahlaklı olmaktır. Öyle ki insanlığın faydasına güzel işler yaparken kendi benliğini, hırslarını bir kenara bırakabilsin.

– Tamam, evladım. Şimdi çıkabilirsin. Ahmet'i de içeriye yolla bakalım, dedi.

Az sonra Ahmet yavaş yavaş Müfit Hoca'nın odasına girdi. Müfit Hoca'nın yardımıyla az önce Esat'ın oturduğu yere oturdu.

– Hoş geldin evladım.

– Hoş bulduk hocam.

– Şimdi sana birkaç soru soracağım. Önce söyle bakalım neden ilim talebesi olmak istiyorsun. Gözleri görmeyen birinin öğrenip yapabileceği pek çok iş var. Mesela bir zanaat³⁶ öğrenip ilerde hayatını böyle idame edebilirsin. **Bu karanlığında okumak, çalışmak, ezber yapmak senin için zor olmayacak mı?**

– Hocam evet haklısınız pekâlâ bir zanaat öğrenebilirim. Gören gözlere ihtiyaç duymadan elimle tutup yapabileceğim pek çok iş var. Mesela hasır örebilir, demir dövebilirim. Marangozhanede ağaç zımparalayabilir hatta nalbant olup atları nallayabilirim. Fakat ben karanlığımı bunlarla aydınlatabilirim. Benim dünyam kitaplarla, kelimelerle, ilimle aydınlanabiliyor ancak. Bir kelime öğrendiğimde, bir hadis ezberlediğimde, bir şiir yazdığım da sükûn buluyor kalbim. Derelerin nasıl aktığını, çiçeklerin, bulutların, yıldızların hatta annemin nasıl görüldüğünü görmem mümkün değil. Fakat okudukça ve yazdıkça bu mümkün olabilir gibi geliyor. Şairlerin mısralarında okuyorum bütün bunları. Düşlüyorum sonra... Öğrendiğim her yeni bilgi karanlığımı bir parça daha aydınlatıyor.

Müfit Hoca'nın gözleri doldu. Ahmet'in sözleri o kadar içten ve can alıcıydı ki... Aslında o an kararını verdi fakat imtihana devam etmesi gerekiyordu.

– Salih Hoca derslerdeki başarından ve gayretinden bahsetmişti. Şimdi daha iyi anlıyorum bu kadar çalışkan olmanın sebebini. Aferin evladım. Pekiyi sana son bir sorum olacak iyi düşünüp öyle cevapla, medreseye ya seni ya da Esat'ı almamız gerekirse hanginizi seçelim. Esat da sorduğum bütün soruları senin gibi doğru cevapladı. Bu konuda ne dersin, sen olsan hanginizi talebeliğe kabul ederdin?

³⁶ Zanaat: El ustalığı isteyen işler.

Ahmet hiç düşünmeden cevap verdi:

– Esat’ı tabii ki, dedi.

Müfit Hoca nedenini sorduğunda ise Ahmet şöyle cevap verdi:

– Esat buraya benden daha uzun bir yol kat ederek geldi. Ben Yüknek’ten o ise Merv’den geldi. Peygamberimiz bir hadisinde “İlim tahsil etmek için yolculuğa çıkan kimse, evine dönünceye kadar Allah yolundadır.” diye buyuruyor. Onun ilim yolunda benden daha fazla yol yürüdüğünü daha fazla zahmet çektiğini göz önünde bulundurursak Esat benden daha çok hak ediyor talebeniz olmayı. Hem nefsim kendimin kabul edilmesini istediğine göre ben onun tersini dilemeliyim. Kendim için istediğimi Müslüman kardeşim için dilemedikçe hakiki mümin sayılmam, değil mi?

Müfit Hoca aldığı cevap karşısında o kadar mutlu olmuştu ki ayağa kalkıp Ahmet’i elinden tutup kaldırdı, alnından öptü.

– Aferin evladım her ikiniz de birbirinizi kendinizden önce düşündünüz ve verdiğiniz cevaplarla gösterdiniz ki bu medresenin yetiştireceği en önemli ilim adamlarından olacaksınız. Hayırlı olsun, Allah utandırmasın.

Ahmet’in sevinçten içi içine sığmıyordu.

Yüknekli Ahmet, Semerkant’ın en büyük medresesine talebeliğe kabul edilmişti.

BOŞLUK

Ahmet’in medreseye kabul edilişi, Yüknek’te çabucak yayılıverdi. Bütün köy halkı onunla gurur duyuyordu. Tabii en başta da ailesi... Annesi ve babası oğullarından ayrılacakları için biraz üzgün de olsalar onun ileride büyük bir ilim adamı olacağını, Ahmet için en doğrusunun bu olduğunu düşünüyorlardı. Medresede talebelerin kalacağı yerler son derece rahat ve Ahmet için uygundu. Medreseye kabul edilişin ardından eve gelip eşyalarını toplaması için birkaç gün vakti olmuştu. Sonra ailesiyle birlikte medreseye tekrar gitmişlerdi. Annesi medresedeki imkânları görünce rahatlamış, hocalarıyla da tanışınca oğlunun emin ellerde olduğuna kanaat getirmişti. Üstelik Esat’la da aynı odayı paylaşacaklardı. Esat çok olgun, akli başında ve yardımsever bir çocuktü.

Esat, arkadaşı yanlarında olmadığı bir anda Ahmet’in anne ve babasına,

– Aklınız Ahmet’te kalmasın. Ben daima yanında olacağım, dedi.

Ahmet’in annesi Esat’a teşekkür edip,

– Allah razı olsun oğlum, Ahmet önce Allah’a, sonra hocalarınıza sonra da sana emanet, dedi.

Babası:

– Üzölme hatun, her hafta ziyaretine geleceğiz, şunun şurası üç beş saatlik yol diyerek gözleri bulutlanan karısını teskin etti.

Anne ve babası Yüknek’e dönüp gittikleri gün Ahmet uçsuz bucaksız bir boşlukta asılı kalmış gibi hissetti kendisini. Her yer boşluk gibiydi. Şimdi ne yapacaktı? Hiç bilmediği bir yerdeydi. Esat kendisine her konuda yardımcı olacağını her defasında söylüyordu, Müfit hoca bir sıkıntın olduğunda muhakkak bana gel deyip ona destek olmuştu fakat bu bambaşka bir şeydi. Doğduğundan beri aynı köyde yaşamış, aynı yollarda yürümüş, aynı sesleri işitmişti. Kendini bildi bileli etrafındaki her ses, her nefes tanıdıktı. Semerkant’ta ise onu saran tek şey bilinmezlikti. Medresenin yatakhane sine yerleştiği o gece üst sınıflardan yardımcı talebeler yatağın yerini, dolabın nasıl açılıp kapanacağını, odadaki küçük ocağın nasıl yakılacağını tek tek anlatmış ve medresenin bazı belli başlı kuralları kendilerine anlatmışlardı.

Onlar anlattıkça Ahmet iyice tutuklaşmış, bir süre sonra ne anlattıklarını bile işitemez olmuştu. Sanki bambaşka bir dil konuşuyorlarmış gibi söylediklerinden hiçbir şey anlamamıştı. Gurbet dedikleri sadece bir yer değil bir histi demek. Kimsesizlik, yalnızlık, çaresizlik... Ya Esat, Esat da aynı durumda mıydı?

Üst sınıftaki talebeler anlatılacakları anlatıp kapıyı çekip çıktıklarında Esat:

- Offf ya amma da kural varmış, dedi.

Ahmet hiç konuşmadan öylece duruyordu. Etrafındaki boşluğu doldurmak için seslere, eşyalara odaklanmaya çalıştı. Ahşap dolabın kapaklarının açıldığını duydu. Sonra Esat’ın sesini işitti:

Hımmm baya da genişmiş ama biraz tozlu.

“Pufffff” diye bir ses... Esat dolaptaki tozları mı üflemişti acaba? Sonra bir pencere gıcirtısı. Burnuna kaçan tozların kaşıntısı. Esat ortalığı tozutmmuş da şimdi de pencereyi açıyor olmalıydı.

- Çok da sıcak, değil mi, dedi Esat.
- Evet.
- Ne oldu Ahmet, iyi görünmüyorsun? Canın mı sıkıldı?

Şimdi düştüğü boşluğu anlatıp da Esat’ın da canını sıkmak doğru olmaz diye düşündü.

- Hayır, biraz yorgunum sadece. Uyumak istiyorum.
- Yardım edeyim de yatağına geçireyim seni. İki yatak var biri pencerenin önünde diğeri dolabın yanında. Hangisinin senin olmasını istersin?
- Benim için fark etmez. Dolabın yanındaki olabilir.
- İyi öyleyse, pencerenin yanında da ben yatarım.

Esat Ahmet'in koluna girerek onu yatağına götürdü. Ahmet elleriyle yatağını, sonra yatağın yanındaki dolabı yokladı. Her şeyi tek tek zihninde yerine oturtmaya çalışıyordu. Bu arada Esat oda kapısının hemen yanında duran eşyalarını yataklarının yanına getirdi.

- Eşyalarımızı da birlikte yerleştiririz, dedi.
- Olur, dedi Ahmet. Az önce yerini zihnine kodladığı yatağına oturdu.

Biraz sonra yatağına uzandı.

- Akşama ne kadar var Esat?
- Neredeyse hava kararmak üzere, dedi.

Ahmet:

- Ben biraz uyuyacağım, dedi yatağına uzanıp üzerini örttü. Dizlerini karnına doğru çekip yatakta anne karnındaki bir bebek gibi kendine sığındı. Gözlerinden yaşlar süzölmeye başladı. İçinden; "Küçücüğüm daha anneciğim, nereye gittin? Çok korkuyorum. Her yer her zamankinden çok karanlık." dedi. Esat ağladığını duymasın diye hıçkırıklarını, yüzünü yastığına gömerek kısımaya çalışıyordu. Eliyle ağzını kapattı. Ama artık hıçkırıkları şiddetini öyle arttırmıştı ki ağlarken bütün vücudu sarsılıyordu.

Esat Ahmet'in ağladığını sezince önce karışmak istemedi. Ağlayıp rahatlamaya ihtiyacı vardır belki, dedi. Fakat gitgide şiddetini artıran bu ağlayışa karşı artık tepkisiz kalamadı. Ahmet'in yanına gitti. Başucuna oturdu elini omzuna koyarak:

- Ağlama Ahmet, ağlama. Ben varım. Allah var. Ağlama...

MERCİMEK ÇORBASI VE BUĞDAY EKMEĞİ

Ahmet biraz uyumuş akşam yemeği saati geldiğinde hazırlanarak Esat ile birlikte aşhanenin yolunu tutmuştu. Aşhaneden içeri girdiği anda üzerinde dolaşan meraklı bakışları hissetti. Kendisine bakan gözlerdeki acıma hissi kalbine bir ok gibi saplandı. Daha önce aralarında gözleri görmeyen biri olmadığından talebeler Ahmet'e merhametle karışık bir acıma duygusuyla bakıyor onun görmeyen gözleriyle çıktığı bu ilim yolunda bir umutsuz vaka olduğunu düşünüyorlardı. Hepsı geldikleri bölgelerde en zeki ve yetenekli olan bu çocuklar bile zorlayıcı dersler, ödevler karşısında tökezlerken bu âmâ çocuğun hiç şansı yoktu onlara göre. Ahmet bu bakışlardan o kadar rahatsız oldu ki dayanamayıp Esat'a,

- Herkes bana bakıyor değil mi?
- Evet.
- Sanırım bu kör çocuk buraya yanlışlıkla mı geldi acaba diye düşünüyorlar.
- Bence tam tersi sana hayranlıkla bakıyorlar.

- Şaka yapmayı bırak. Ben daha fazla ilerlemeyeyim, beni bir yere oturt da yemeğimi sen getir, olmaz mı?

- Nasıl istersen Ahmet.

Esat Ahmet'i bir sofranın önüne oturtup yemek almaya gitti. Yemek almaya gittiğinde iki kişilik yemek istediğini söyledi. Başıyla sofraya oturan Ahmet'i işaret etti. Yemekleri dağıtan üst sınıflardaki yemek nöbetçisi talebe tam iki kişilik yemek koyacağı sırada bir ses,

- Tek kişilik yemek ver, dedi.

Esat sese doğru döndüğünde sesin sahibinin başından beri onları izleyen Müfit Hoca olduğunu gördü.

Müfit Hoca:

- Ona yardımcı olmak istiyorsan yol almasını kolaylaştır. Korkularını yenmesi için hakikatle yüzleşmesi gerekiyor.

Müfit Hoca Ahmet'e doğru yürüdü, yemekhanede bıçak kesiği bir sessizlik... Müfit Hoca Ahmet'in yanına vardığında elini omuzuna koyup:

- Neden yemeğini almıyorsun Ahmet?

Müfit Hoca'nın sesini hemencecik tanımıştı.

- Hiçbir yeri bilmiyorum, o yüzden Esat alacaktı yemeğimi, dedi sesi titreyerek.

Kendine acımak Ahmet'in âdeti değildi ama çenesi titriyordu. Acınacak hâlde olduğunu düşünüyordu.

- Esat buraları daha önceden biliyor muydu?

- Hayır efendim.

- O zaman bir farkınız yok şimdi kalk birlikte gidip yemeğini alalım, dedi.

Aşhanedeki onlarca göz birleşmiş ve kocaman bir göz olmuş da olanları seyrediyordu sanki. Öyle bir sessizlik ki sofraların altında belki bir yiyecek kırıntısı buluruz diye dolaşan karıncaların ayak sesleri duyuluyordu.

Ahmet hocasının ne demek istediğini anladı, sözünü ikiletmeden yerinden kalktı, hocasının koluna girerek yürümeye başladı.

- On bilemedin on bir adım attıktan sonra sağa dönüyoruz, beş altı adım daha attık mı yemek kazanlarının önünde oluruz, dedi.

Ahmet içinden saymaya başladı; bir, iki, üç, dört... Şimdi sağa dön. Bir iki üç... Yemek kazanlarının sıcaklığını teninde hissetti. Yemeğin kokusunu içine çekti; mercimek çorbası... Bir de mis gibi buğday ekmeği kokusu... Müfit hoca Ahmet'in bileğini kavradı,

- Buraya varınca elini uzat, nöbetçi talebe yemeğini verecek.

Ahmet elini uzattı çömlek kaba değdi parmakları, sıcacık aş... Diğer eliyle de buğday ekmeğini kavradı. İçinde tanıdık bir şeylere kavuşmanın sevinci... Bu kadar acıkmış olduğunu o an fark etti. Yüzünde umutlu bir gülümseme...

- Ahmet bu medresenin en çalışkan en başarılı talebesi olacaksın. İleride de müşfik ve bilge bir hoca olup kendin gibi nice talebeler yetiştireceksin, anlaştık mı?

- Anlaştık hocam.

Müfit Hoca Esat'ı bir işaretle yanına çağırdı. Koşar adım yanlarına gelince,

- Hadi evladım şimdi yemeğinizi yiyin. Yemekle, uyumakla ve boş laflarla vaktinizi çok harcamayın. Zira işiniz çok, deyip talebelere döndü,

- Herkes yemeğini yedikten sonra akşam dersi için dersliğe gelecek, haydi afiyet olsun, dedi.

Az önceki sessizliğin yerini tatlı bir koşturmaca aldı.

Aradan günler, haftalar geçmişti. Başlarda her hafta ailesi ziyaretine gelen talebeler, ailelerine sık sık gelmelerine gerek olmadığı söylemişlerdi. Çoğunun ailesi bu durumu yadırgamış, bazılarının ki çocuğumuz yerine yurduna iyice alıştı diyerek memnun kalmıştı. Çocuklar da haklıydı. Medresede talebe olmak öyle mektep talebeliğine hiç mi hiç benzemiyordu. Birbirinden farklı hocalar, bambaşka konularda dersler işliyor; hemen hepsi de yüklü ödevler, ezberler, araştırma görevleri veriyorlardı. Bu ödevleri yapmak, derste geçirdikleri zamandan daha fazla zamanlarını alıyordu.

Medresenin büyük bir kütüphanesi vardı. Ahmet ile Esat yemek ve uyku dışındaki zamanlarının çoğunu kütüphanede geçirirlerdi. Özellikle de kütüphanenin en sakin olduğu saatlerde birlikte çalışmayı adet hâline getirmişlerdi. Esat okumaları gereken bölümleri Ahmet'in de duyabileceği bir sesle tane tane okuyor, anlamadıkları yerlerde duruyor konuyu daha iyi anlamak için tartışıyorlardı. Onların bu çalışma modelleri diğer talebelerin gözünden kaçmıyor bazen sesleri yükselince kütüphanedeki diğer talebeler rahatsız olduklarını belirten işaretler yapıyorlardı. Öksürmek, yerinden kalkıp daha uzağa gitmek ya da eliyle "şışşt" işareti yapmak gibi... O yüzden daha çok herkesin uykuda olduğu seher vaktinde kütüphaneye gidiyor, çalışmaya kimse yokken başlıyorlardı. Medresede çok kıymetli el yazması eserler vardı. Bunları göremese de dokunmak, koklamak Ahmet'i çok mutlu ediyordu. Bazen yorgun ve uykusuz uyandıkları ve kütüphaneye gitmek istemedikleri de oluyordu. Bilhassa kış gelip de soğuklar arttığında sıcak yataklarını bırakıp buz gibi duvarlar arasında çalışmak onlara zor geliyordu. Fakat biliyorlardı ki zahmetsiz rahmet olmaz. Tembellik yaparak ilim adamı olunmaz. Bu yüzden tek bir gün bile bıkmadan usanmadan çalışmaya devam ettiler. Esat

zorlandığında Ahmet, Ahmet zorlandığında ise Esat arkadaşını gayrete getirdi, çalışmaya ikna etti. Bu iki arkadaşın güzel dostluğu talebesiyle hocasıyla bütün medresenin dikkatini çekiyordu. Bu kadar azimle çalışınca başarı da kendiliğinden geliyordu. Birkaç ay içinde Ahmet de Esat da medresenin en gözde talebeleri arasına girmeyi başarmışlardı.

EDİP AHMET

Aylar, yıllar böyle geçti. Esat ve Ahmet artık medresenin kıdemli talebeleri olmuşlardı. Medreseye yeni katılan kardeşlerine yardımcı olup hocaların verdiği ödevleri yapmalarında onlara destek oluyorlardı. Bilhassa Ahmet kendinden küçük talebeler için önemli bir örnekti. Onlar her fırsatta Ahmet'in etrafında toplanır, akıllarına takılan soruların cevabını ondan alırlardı. Ahmet bazen yazdığı şiirleri de onlara okurdu. Güzel ahlakın önemini, ilim öğrenmenin faydalarını, insanları sevmenin, onlara saygı göstermenin, cömertliğin insana kazandırdıklarını anlatan şiirlerini güzel sesiyle okurdu. Bu, medresedeki talebelerin çok hoşuna giderdi. Talebeler medresede Ahmet adında başka kişiler olduğundan ona; Edip Ahmet diye hitap etmeye başladılar.

“Edip Ahmet” namı hocalarına da ulaştı. Müfit Hoca Ahmet'i yanına çağırdı.

Ahmet:

– Hocam beni emretmişsiniz?

– Estağfirhullah evladım, buyur.

Ahmet hocasının karşısında edeple oturdu.

– Duyduk ki talebeler sana Edip Ahmet derlermiş. Birkaç şiirini bize de oku da keliminden biz de nasiplenelim.

Ahmet'in yanakları al al oldu. Yanaklarının aldığı rengi göremese de kulaklarına dek varan yakıcı sıcaklığı hissedebiliyordu.

Kekeleyerek,

– E-estağfirhullah hocam. Ediplik, şairlik bizim ne haddimize. Bizim yaptığımız içimizden geçen bazı kırık dökük hisleri söz kafesine sokmaya çalışmaktan ibarettir. O heyecanla haddimizi aşmışız belli ki, af buyurun.

– Evladım tevazu³⁷ güzel bir haslettir³⁸ fakat fazlası Allah'ın lütfettiği yeteneği inkâra girer. Şiir bir ilhamdır. Hakkın uzattığı bir ipucudur. Hakiki şair odur ki onu kendinden bilmez ve şiirini sözün sahibini anmakla kıymetlendirir. Dilerim ki sen söylediğin şiirlerle

³⁷Tevazu: Alçak gönüllülük.

³⁸Haslet: İnsanın yaratılışından gelen özellik, huy.

Hakkı anlatanlardan, hak söyleyenlerden, sözünü özünü güzel eyleyenlerden olasin. Kelamını uzak tutma, şiirini o kalbin sahibini anarak yazmaya, söylemeye devam et.

Ahmet hocasının sözlerini can kulağıyla dinledi, öğütlerini harfi harfine zihnine kazıdı. O günden sonra söylediği bütün şiirlerde bir ayeti, bir hadisi, güzel ahlakı anlatmaya devam etti.

HER ŞEY TAMAM NE EKSİK?

Yıllar geçip gitmişti. Edip Ahmet artık medresede sevilen ve sayılan bir hoca, ailesinin ve bütün Yükneklilerin onur kaynağı bir âlim olmuştu. Birçok talebe yetiştiriyor, ilim meclislerinde sözü dinleniyor ve fikirlerine danışılıyordu. Esat da medrese eğitimini tamamlayınca memleketi Merv'e gitmişti. Oradaki bir medresede hocalık yapıyordu. Salih Hoca vefat etmiş yetiştirdiği yüzlerce talebenin dualarında zikredilir olmuştu.

Edip Ahmet hemen hemen bütün zamanını ilmi konularda araştırma yapmaya, diğer hocalarla birlikte talebelerin daha iyi yetiştirilmesi için fikir üretmekle geçiriyordu. Bu araştırmaları yaparken yanında her zaman yardım etmek için can atan talebeleri oluyordu. Öyle ki talebeler Edip Ahmet'in asistanlığını yapmak için aralarında tatlı bir rekabete bile girişmişlerdi. Derslerin bitişiyse kütüphaneye çekilen Edip Ahmet'in işaret ettiği kitapları bulup çıkarmak, söylediği kısımları bulup ona okumak ve hocalarının söylediklerini not alarak yazmak onlar için büyük bir mutluluk sebebiydi. Edip Ahmet medresedeki bütün talebeler için eşsiz bir ufuktu. Onun yanında oturmak ve sessizce durmak bile ruhlarına iyi geliyor, huzur buluyorlardı. Edip Ahmet'in iklimini solumak sanki sonu görünmeyen bir okyanusun kenarında dinlenmek gibiydi.

Edip Ahmet'in içinde ise bambaşka fırtınalar kopuyordu. Hiç kimse bunun farkında değildi. O bir türlü kendisini tam olarak görevini yapmış olarak göremiyordu. İlimle karanlık dünyasını aydınlatmaya çalışmış bunu büyük ölçüde başarmıştı ama sanki hep eksik bir şey vardı. Geceleri uykuları bölünüyor, yürürken, otururken, ders anlatırken ansızın içini derin bir huzursuzluk kaplayıveriyordu. Çevresinde gördüğü anlaşmazlıklar, tartışmalar, yoksul insanların hâlleri, adaletsizlik... Bütün bunlar önleyemediği şeylerdi. İnsanların birbirlerine sevgisiz ve acımasızca davrandığını gördükçe içi sıkılıyor gerçek mutluluğun, huzurun güzel ahlaklı olmakla mümkün olduğu kutsal kitabımızda defalarca söylenmesine rağmen insanların nasıl oluyor da bunları dikkate almadan davrandıklarını anlamıyordu. Bu geçici dünyada insanların geçici hevesleri için çevrelerindeki hastalıklı bir sarmaşık gibi zehirlemelerini gönlü kabullenemiyordu. Zihni sürekli bununla meşguldü. Durmadan kendi kendine “Bir şey yapmalıyım, bir şey yapmalıyım... Eğer ben hakikati gördüysem ve buna şahit olduysam bunu insanlara söylemem, anlatmam lazım.” diyordu.

“Ama nasıl, nasıl anlatabilirim. Yapacağım şey en fazla doğru dürüst ahlaklı talebeler yetiştirmek. Bu şüphesiz çok önemli fakat bana yetmiyor. Kaynayıp duran kalbim, ağrıyan başım, daralan ruhuma başka bir ilaç lazım. Karanlık dünyamı aydınlatmaya bütün bunlar yetmiyor artık! Başka bir şey yapmam lazım.” Neredeyse her gece bu huzursuz düşüncelerle boğuşuyordu. Gündüz olunca da dalgın dalgın dolaşıyor, çok az yemek yiyor, bütün gün halsiz dolaşıyordu. Medresede herkes Edip Ahmet için endişeleniyordu. Son günlerde sağlığının bozulduğu bu uykusuz, iştahsız haller yüzünden her geçen gün biraz daha güçsüzleştiği o kadar belliydi ki. Dizlerinde derman, gözlerinde fer kalmamıştı. Arkadaşları onun bu vaziyetini görünce kendi aralarında bir karara varıp onu Yükneke’ye köyüne hava değişimine yollama kararı aldılar.

Başta talebeler, dersler dediyse de bu değişikliğe ihtiyacı olduğunu kendisi de fark ettiğinden fazla direnmedi.

Yolculukta kendisine eşlik eden bir talebesiyle at sırtında Yüknek’e doğru giderken bir yerde dinlenmek istedi.

- Evladım buralarda uygun bir yer varsa durup dinlenelim biraz, dedi.

- Tabi hocam az ilerde bir dere kenarı var hem elimizi yüzümüzü yıkar hem de dilerseniz bir şeyler yeriz, dedi.

-Tabi tabi, çok iyi olur.

Çocuk haklıydı, yola çıkalı epey zaman geçmişti. Talebe acıkmış olmalıydı. Kendisi son günlerde yemek yemeyi unuttur olduğundan bunu düşünememişti.

- Hooo, dedi talebe atı durdurdu. Çevik bir hareketle attan iniverdi. Ardından da hocasının inmesine yardım etti. Hocam şu taraftan deyip suyun olduğu tarafa doğru hocasının kolunda yürümeye başladı.

Suyun başına geldiklerinde Edip Ahmet yıllar önce Salih Hocasıyla Semerkant’a giderken düşüp kaydıkları yerde olduklarını anladı. Bir anda o küçük çocuğa dönüşüverdi. Çenesi titredi, gözleri doldu. Yanaklarından süzülen yaşlarda küçücük bir çocukken yaşadığı zorluklar, ilim yolunda yürümek için katlandığı sıkıntılar vardı. Bütün bu sıkıntılara bir medresede hoca olmak için mi katlanmıştı? İlim adamı çağları aşkın bir eser ortaya koymalıydı. Tamam yetiştirdiğim talebelerin her biri yarınlar ektiğimiz tohumlar, umutlar ama... Ama başka bir şey başka bir şey yapmalıydı. Görmeyen bu gözlerle daha fazlasını istemeye, yapmaya gücü yeter miydi? Sonra birden kulak kesildi etrafındaki seslere, yanı başlarındaki derenin suyunun sesi, ağaçların yapraklarının hışırtıları, kuşların tatlı tatlı ötüşleri...

- Ahhh dedi, bahar mevsimindeyiz... Tabiat ne güzel... Heyhat ki bende mevsim kış. Ölüp gideceğiz bu dünyadan, ne kalacak ardımızda, dedi ve şu mısralar döküldü dudaklarından:

“Edip Ahmed adım, edeb ve nasihat sözüm

Sözüm burada kalır vücudum gider,

Gelür güz geçer bahar bu ömür gider,

Bu baharım güzüm ömrü tükedir.”

Talebesi:

- Hocam ne kadar güzel bir şiir, müsaadenizle yazabilir miyim, dedi.

Edip Ahmet şaşırdı. Farkında bile olmadan çıkıvermişti bu sözler.

- Estağfirhullah evladım, yazabilirsin.

Bir ağacın altına oturuverdiler. Talebe heybesinden birkaç parşömen çıkarıp bu şiiri yazmaya başladı.

- Yazdın mı, diye sordu Edip Ahmet.

- Evet hocam.

- O zaman sana zahmet şunları da yazıver:

Güç emgekti gürme kişige hâli

Eger tigse emgek kişidin kiçür

İsiz kılğan erke sen edgü kıla

Keremning başu bu irür kit bile

Eger kelse irdin sanga edgülük

Öküş kıl ol ernal senasın tile

Yazugluk kişining yazugun kiçür

Adavet kökini kazıp kes ya da sen göçür

Yalınlansa tutşup gazap kin otı

Yumuşaklık suyunu dök, o ateşi söndür

‘Zor, zahmet çektirtme başkalarına. Başkasından gelen zahmete dayan. Kötülük yapanı iyilikle karşıla. Keremin başı budur, bunu iyi bil. Eğer birinden sana bir iyilik gelirse, onu bol bol öv ve onun iyiliğini dile. Kusurlu kişinin kusurunu gider. Düşmanlığın kökünü kazıp kes, yok et. Alevlenirse tutuşup gazap, kin ateşi. Yumuşaklık suyunu dök.’

Yazdırdıkça içini kaplayan kara bulutlar dağılıyor kalbi huzur buluyordu. Yıllardır içinde biriktirdiği her şeyi yazdırma isteğiyle doluydu. Şiirlerini ard arda söylemeye başladı o söylüyor talebesi yazıyordu.

Doğru söz bal, yalan söz soğan gibidir; soğan yiyip, ağzı acılandırma, bal ye. Yalan söz hastalık, doğru söz şifa gibidir; bu söz eskiden söylenmiş bir masaldır.

Doğru ol, doğruluk yap ve adın doğruya çıksın; insanlar seni doğru olarak bilsinler; Eğriliği bırakıp, doğruluk giysini giy; elbiselerin en iyisi, doğruluk giysisidir.

- Bunu da yazdın mı evladım?

- Yazdım hocam.

Yolculuk bitip de Yüknek'e vardıklarında talebe Semerkant'a dönmemiş hocasıyla kalıp Edip Ahmet'in şiirlerini yazmaya devam etmişti.

Edip Ahmet yıllardır önüne set çekildiği için akamayan ve şimdi önündeki set çekilmiş gibi gürül gürül akmaya başlayan bir çağlayan gibi akıyordu şiirleriyle.

Tertemiz Türkçesiyle içindeki cevherleri insanlarla paylaşmak ona çok iyi geliyordu.

Bir şiirinde kişinin dilini doğru kullanmasıyla ilgili de nasihatte bulundu.

Dili başıboş adam akıllı mı olur? Boşboğaz sözleri, çok başlar yedi.

Birini dil ile yaralama; bil ki ok yarası kapanır da dil yarası kapanmaz.

Günler sonra şiirlerini yazmayı bitirdiğinde Edip Ahmet'in elinde, 46 beyit ve 101 dörtlükten oluşan bir nasihat kitabı vardı. Bu kitap insanlara hakikati işaret ettiği için adını Hakikatlerin Eşiği anlamına gelen Atabetü'l Hakayık koydu.

Kitabını yazıp tamamladıktan sonra şöyle yazdı:

“Ey benden sonra gelen, bunu okursan beni de dualarında unutma...”

Artık kalbi huzur bulmuştu.

VE SON...

Edip Ahmet Atabetü'l Hakayık'ı yazmayı bitirdikten sonra eserini Emir Muhammed Dâd İspehsâlâr'a sundu. Emir Muhammed danışmanlarıyla birlikte kitabı incelediğinde bu esere hayran kaldı. Herkesin rahatlıkla anlayabileceği sade ve açık bir Türkçeyle yazılan bu kitabın herkesçe bilinmesi ve okunması için gereken bütün çalışmaları bizzat kendisi yürüttü.

Edip Ahmet ve Atabetü'l Hakayık, Türk illerinin hepsinde okundu. Edip Ahmet'in anlattığı güzellikler şiirleri aracılığıyla dilden dile gönülden gönüle yayıldı.

Edip Ahmet vefat edene kadar ilim yolundan ayrılmadı. İnsanlara iyilikle ve güzellikle davrandı ve onlardan saygı gördü.

Atabetü'l Hakayık yüzyıllar boyunca okundu, tanındı, bilindi. Edip Ahmet de eseriyle birlikte daima anıldı. 12. yüzyılda Türk dilinde yazılan bu kitap yüzyıllarca Türk dili alanında araştırma yapan araştırmacılara kaynak oldu.

Atebetü'l Hakâyık gerek içinde anlatılan ahlak ilkeleri bakımından gerekse Türkçenin ilk temel eserlerinden olması bakımından daha yüzyıllarca değerini koruyacaktır.

Bugünün ve geleceğin Türkçenin Muhafızları gözleri görmediği hâlde bütün ömrünü ilim yolunda harcayarak Türk dilini yücelten Edip Ahmet'i unutmayacak.

KAYNAKÇA

Edip Ahmet Yükneki, Atebetü'l-Hakâyık.

Ekrem DEMİR, Atebetü'l-Hakâyık'ta Geçen Deyimler, Atasözleri ve Özdeyişler, Türkiye Mecdması Cilt 23/Güz 2013.

Reşit Rahmeti ARAT, Atebetü'l-Hakâyık (Edib Ahmed B. Mahmud Yükneki), TDK Basımevi, Ankara, 1992.

Tuncer GÜLENSOY, Edib Ahmed Yükneki, Türk Diyanet Ansiklopedisi, Cilt 10; sayfa 422.

Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara 2006.